

”Selviytymistarina tai lakipykälä”

– Transsukupuolisten kokemuksia haastateltavina

Emil Johansson

Tekijä Emil Johansson	
Koulutusohjelma Journalismin koulutusohjelma	
Opinnäytetyön nimi ”Selviytymistarina tai lakipykälä” – Transsukupuolisten kokemuksia haastateltavina	Sivu- ja liitesivumäärä 40
<p>Sukupuolivähemmistöjen näkyvyys mediassa on lisääntynyt merkittävästi viimeisen kymmenen vuoden aikana. Aihepiiri kiinnostaa mediaa, mutta on aiheuttanut myös hämmennystä. Monet sukupuolen moninaisuutta kuvaavat termit ovat muuttuneet 2000-luvulla ja termivirheet ovat mediassa edelleen verrattain tavallisia.</p> <p>Tässä opinnäytetyössä tutkitaan transsukupuolisten haastateltavien kokemuksia journalistisista juttuprosesseista, joihin he ovat osallistuneet. Tarkoitus on koota haastateltavien näkemyksiä siitä, kuinka transsukupuolisuutta käsitellään suomalaisessa mediassa. Miten mediassa tuotetaan transsukupuolisen stereotyyppiä? Opinnäytetyö rajautuu haastateltavien kokemuksiin, joten siinä ei käsitellä toimittajien näkemyksiä juttuprosesseista.</p> <p>Tutkimuksen metodina käytettiin puolistrukturoitua haastattelua, joka tunnetaan myös teemahaastatteluna. Opinnäytetyössä avataan lisäksi aihealueen termistöä ja kuullaan ihmis-oikeusjärjestö Setan edustajan näkemyksiä siitä, kuinka sukupuolen moninaisuutta käsitellään mediassa.</p> <p>Aihetta lähestytään myös journalismin etiikan näkökulmasta. Työssä pohditaan, kuinka toimittaja kohtaa haastateltavan sekä miten haastateltavan oikeuksia kunnioitetaan, kun häntä haastatellaan tiedotusvälineeseen henkilökohtaisesta aiheesta.</p> <p>Haastateltavien mielestä transsukupuolisuutta lähestytään mediassa melko suppeasti. Opinnäytetyön nimen sitaatin ”selviytymistarina tai lakipykälä” sanoi yksi haastateltavista kuvaillessaan sitä, kuinka transsukupuolisuutta lähestytään mediassa usein kaavamaisesti. Haastateltavat kuvailivat, että ymmärrys juttuprosessien rakenteesta ja median toimintatavoista oli selkeytynyt haastattelukokemusten myötä.</p> <p>Opinnäytetyön lopussa pohditaan, kuinka toimittaja voisi välttää kaavamaisuutta sukupuolivähemmistöistä kirjoittaessa. Lisäksi esitellään jatkotutkimusideoita.</p>	
Asiasanat transsukupuolisuus, sukupuolivähemmistöt, haastattelu, kokemukset	

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Tietoperusta	4
2.1	Lähtökohtia	4
2.1.1	Termiviidakon keskellä	4
2.1.2	Media ja valmiit kaavat	6
2.1.3	Sukupuolivähemmistöt suomalaisessa mediassa	7
2.1.4	Translaki	7
2.2	Julkisuus identiteetin osana	8
2.3	Journalistin ohjeet	8
2.4	Setan edustajan Aija Salon näkemyksiä	9
3	Tutkimuksen tarkoitus ja toteutus	13
3.1	Tutkimuksen tarkoitus	13
3.2	Tutkimusmenetelmä ja aineisto	14
4	Haastateltavien kokemuksia ja näkemyksiä	16
4.1	Marja-Sisko Aalto ja mediakohu	16
4.2	Aktivismi edellä	18
4.2.1	Juttu Demi-lehdessä	20
4.2.2	Artikkeli Helsingin Sanomissa	22
4.3	Transsukupuolinen kilpaurheilija mediassa	22
4.3.1	Väärinkäsityksiä ja onnistumisia	24
4.4	Työskentelyä transnäkyvyyden puolesta	25
4.4.1	Henkilökuva Valomerkkiin	28
4.4.2	Haastattelu Ylex:lle	29
4.5	Yhteenveto	30
4.5.1	Julkisuus osana identiteettityötä	31
4.5.2	Stereotyypin toisintaa	32
4.5.3	Ohjeita sukupuolivähemmistöön kuuluvalla haastateltavalle	32
5	Pohdintaa	34
	Lähteet	37

1 Johdanto

Opinnäytetyön aihe valikoitui tilanteessa, jossa sukupuolivähemmistöt ovat entistä näkyvämmiin esillä mediassa. Sukupuolen moninaisuutta kuvaavat termit ovat muuttuneet 2000-luvulla ja mediassa aihe on herättänyt hämmennystä (Valkama 2012, 4–5). Termivirheet ovat aihepiirin yhteydessä hyvin tavallisia (Suorsa 2012, 60). Termistö on synnyttänyt keskustelua, johon esimerkiksi Seta ry vastasi julkaisemalla vuonna 2012 ensimmäisen oppaansa toimittajille.

Suomessa hakeutuu vuosittain noin 200 ihmistä sukupuoli-identiteetin tutkimuksiin ja määrä on kasvanut tasaisesti (Amnesty International 2014). Mediaa voidaan pitää yhtenä merkittävimmistä binäärisen eli kaksijakoisen sukupuolijärjestelmän ylläpitäjänä (kts. esim. Rossi 2003, 11.) Yhteiskuntamme perustuu ajatukselle kahdesta toisilleen vastakkaisesta sukupuolesta ja tämä rakenne heijastuu myös median näkökulmiin. Yhteiskuntamme rakenteen takia naisista ja miehistä on usein mielekästä ja perusteltua puhua toisistaan erillisinä ryhminä. Perus- ja ihmisoikeuksia sekä yhdenvertaisuutta tarkasteltaessa myös vähemmistöjä on usein tarpeellista tarkastella ryhmänä (Seta 2016, 4).

Sukupuoli on totuttu tuomaan mediassa esille silloinkin, kun se ei tuo jutulle varsinaista lisäarvoa. Journalistinen kieli pohjautuu vielä hyvin vahvasti ajatukselle kahdesta sukupuolesta – naisesta ja miehestä. Toimittaja saattaa tehdä oletuksia haastateltavan sukupuolesta tämän nimen tai ulkoisen olemuksen perusteella. Samaa haastateltavasta riippumattomasti lokerointia tapahtuu myös, kun uutisoidaan sukupuolivähemmistöistä. (kts. esim. Seta 2016, 13.) Henkilön maskuliinisuutta tai feminiinisyttä saatetaan korostaa, jotta tämä sopisi paremmin binäärisen sukupuolijärjestelmän odotuksiin. Yhteiskuntamme voimakkaan sukupuolittuneisuuden takia on mahdollista, että toimittaja syylistyy tähän tiedostamatta.

Media on väline, joka pystyy toisintamaan erilaisia stereotyyppioita ja mielikuvia. Mediassa käytetyt termit ja sukupuolivähemmistöistä välittyvä kuva ovat tärkeä osa yhteiskunnallista keskustelua ja niillä on merkitystä niin suuren yleisön kuin politiikkojenkin näkemyksiin (Seta 2016, 4).

Walter Lippmannin mukaan stereotyypit ovat varsin joustamattomia, yhteiskunnan järjestystä tuottavia käsitteitä. Yksi stereotyyppien tehtävä on tehdä vaikeammin hahmottavista asioista, kuten seksuaalisuus ja sukupuoli, pysyviä ja eriytyneitä. (Dyer 2002, 53–54.) Sukupuolistereotyypit vaikuttavat sekä kieleen että asenteisiin. Media toisintaa erilaisia stereotyyppisiä tietoisesti ja tiedostamatta. Tutkimalla median välittämiä mies- ja naiskuvia ei

voida tehdä tyhjentäviä päätelmiä siitä, miten eri sukupuolet käyttäytyvät. Mediakuvia tarkastelemalla voimme kuitenkin ymmärtää, mitkä ominaisuudet nähdään sukupuolille tyypillisinä tai mitä toimintatapoja pidetään miehille tai naisille sallittuina. (Laiho & Ruoho, 2005, 7.)

Opinnäytetyön tutkimuskysymys on, millaisia kokemuksia transsukupuolisilla haastateltavilla on juttuprosesseista, joihin he ovat osallistuneet. Tahdoin koota transsukupuolisten haastateltavien omia arvioita heistä kirjoitetuista jutuista ja median tavoista käsitellä transsukupuolisuutta. Opinnäytetyö rajautuu haastateltavien kokemuksiin, joten en käsittele toimittajien näkökulmia yksittäisiin juttuprosesseihin.

Opinnäytetyöraportissa avaan ensin aihepiirin taustoja, termistöä ja teoreettiset viitekehukset. Tietoperusta pohjautuu journalismin eettisiin ohjeisiin sekä Setan entisen pääsihteerin Aija Salon haastatteluun, jonka tein maaliskuussa 2015. Työssä on käytetty lähteenä myös Virpi Koiviston tiedotusopin pro gradu -tutkielmaa vuodelta 2007. Kolmannessa luvussa esittelen tutkimuksen lähtökodit ja tutkimusmetodini eli puolistrukturoidun haastattelun, joka tunnetaan myös teemahaastatteluna. Neljännessä luvussa kuvaan tutkimushaastateltavien kokemuksia ja näkemyksiä journalistisista juttuprosesseista sekä median tavoista käsitellä transsukupuolisuutta. Luvun lopussa kokoaan yhteenvedon haastateltavien näkemyksistä. Lopuksi pohdin opinnäytetyön onnistumista ja jatkotutkimusideoita.

Transsukupuoliset joutuvat kohtaamaan kaavamaisia ja yksinkertaistettuja oletuksia sukupuolestaan sekä transtutkimusten aikana että muualla yhteiskunnassa (Salo 2.3.2015). Suomen tämänhetkinen lainsäädäntö edellyttää, että vahvistaakseen juridisesti sukupuolensa ”henkilön on elettävä vastakkaisen sukupuolen mukaisessa roolissa”. Mutta kuka tuon roolin määrittelee? Myös lääkärit ovat kritisoineet sukupuoliroolin arvioimista etiikkansa vastaisena (Mäkeläinen & Silfverberg, 2017).

Median representaatiot miehille ja naisille jaotelluista rooleista heijastuvat myös transaiheisiin teksteihin. Selittäviä tekijöitä henkilön sukupuoli-identiteetille saatetaan etsiä lapsuudesta asti – aina lelujen ja vaatteiden sukupuolittuneisuudesta. Esimerkiksi transnaisien kohdalla käsitellään paljon naisellista pukeutumista (Salo 2.3.2015). Henkilöstä itseltään nämä saattavat tuntua epäolennaisilta asioilta, mutta suuri yleisö löytää niistä sukupuolen stereotyyppin. Nopeassa toimitustyössä onkin usein helpompaa käyttää jotakin ennalta määriteltä ja pysyvää, kuin rakentaa uutta (Suorsa, 2012, 15). Opinnäytetyön nimen sitaatin ”selviytymistarina tai lakipykälä” sanoi yksi tutkimushaastateltavista kuvailles-

saan sitä, kuinka transsukupuolisuutta lähestytään mediassa usein kaavamaisesti. Palveleeko tämä stereotypin vahvistus kuitenkin lukijaa tai yhteiskunnallista keskustelua? Tulisiko journalismin nojautua tuttuun ja turvalliseen vai pyrkiä rakentamaan jotakin uutta?

2 Tietoperusta

2.1 Lähtökohtia

Feministiteoreetikko Judith Butlerin teos *Hankala sukupuoli* (1990) esitteli teorian sukupuolen ja seksuaalisuuden performatiivisuudesta eli ajatuksen siitä, että sukupuoli tuotetaan jatkuvasti toistuvien teoilla (Rossi 2015, 28). Sukupuoli ja seksuaalisuus syntyvät siis pikemminkin tekemällä kuin olemalla. Loputtomat toistot tuovat niihin näennäistä pysyvyyttä, jota ei ilman toisintaa olisi olemassa.

Sukupuolta voidaan tarkastella niin biologisena, juridisena, sosiaalisena kuin kulttuurisena ilmiönä. Yksi keskeinen tutkimusväline sukupuoleen on kieli. Tiia Aarnipuu tuo kirjassaan *Trans – sukupuolen muunnelmia* (2008) esiin kielen ja käsitteellistämisen merkityksen hierarkkisen, kaksijakoisen sukupuolijärjestelmän ylläpitämisessä.

Journalismissa kieli on keskeinen työväline, jolla paitsi luodaan mielikuvia, myös käytetään valtaa. Kuinka mediassa tuotetaan transsukupuolisen stereotyyppiä? Tämä kysymys oli yksi opinnäytetyön liikkeelle laittaneista ajatuksista.

Tavallisesti medialla tarkoitetaan perinteisiä joukkoviestimiä, kuten televisiota, radiota, ja lehdistöä ja niiden sivustoja internetissä. Näiden ohella medialla viitataan myös sosiaaliseen mediaan, kuten Facebookiin ja blogeihin. (Seppänen & Väliaverron, 2012.) Tässä opinnäytetyössä medialla viitataan edellä mainittuihin viestimiin, mutta jokaisella tutkimus-haastateltavalla on omat painotuksensa niiden kulutuksessa.

2.1.1 Termiviidakon keskellä

Vähemmistöt termeineen saattavat tuntua toimittajista hankalalta. Erityisesti sukupuolen moninaisuuteen liittyvä sanasto elää jatkuvasti. Termit ovat uudistuneet ja vakiintuneet, mutta niitä myös kehittyä lisää (Salo 2015). Journalistin ohjeissa tähdennetään, että toimittajan tulisi tarkistaa tiedot aina mahdollisimman hyvin (JSN 2014). Vanhentuneet käsitteet ja stereotypit kuitenkin toistuvat suomalaisessa mediassa. Vielä vuonna 2012 saatettiin yhdessä artikkelissa käyttää kahta eri termiä samasta asiasta, mikä saattaa hidastaa oikean tiedon välitystä. (Suorsa 2012, 60.) Yleistä on myös sekoittaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt toisiinsa (Seta 2016, 4).

Transsukupuolinen on henkilö, joka on eri sukupuolta kuin mihin hänet on syntymässä määritetty. Transsukupuolisuudesta käytetään edelleen mediassa silloin tällöin vanhentuneita

nutta termiä transseksuaalisuus. Transseksuaalisuus on kuitenkin terminä harhaanjohtava, sillä se johtaa ajattelemaan, että kyseessä olisi seksuaalisuuteen liittyvä ilmiö. Sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan ihmisen peruskäsitystä siitä, mitä sukupuolta hän on. Tämän vuoksi Suomessa on alettu transseksuaalisuuden sijaan käyttää termiä transsukupuolisuus. Muutama vuosi sitten myös THL korjasi termin viralliseen diagnoosiin, joka edellytetään korjaushoitojen myöntämiseksi. (Duodecim 4/2015, 367.)

Toinen tyypillinen harhaanjohtava ilmaisu transsukupuolisuudesta uutisoidessa on sukupuolen *vaihtaminen*. Oikea termi on *korjaaminen*, joka kuvaa paremmin myös yksilöiden moninaisuutta. (Salo 2.3.2015.)

Tavallisesti kaikilla ihmisillä on sukupuoli-identiteetti, jota he ilmentävät omalla tavallaan. Henkilö voi kuvata sukupuoltansa sekä mieheksi että naiseksi, joksikin siltä väliltä tai kokea olevansa sukupuoleton. Sukupuolivähemmistöön kuuluva henkilö saattaa myös kuvata identiteettiään ilmaisulla, joka ei ole yleisesti tunnettu. (Seta 2016, 5.)

Sukupuolivähemmistöillä tarkoitetaan yleensä transihmisiä ja intersukupuolisia (Seta 2016, 6). **Transihmisillä** viitataan tavallisesti transsukupuolisiin ja transvestiitteihin. Kirjainyhdistelmä **hlbti** on kattokäsite, joka viittaa sekä seksuaali- että sukupuolivähemmistöihin.

Transmiehellä tarkoitetaan miestä, joka on syntymässä määritetty tytöksi. **Transnaisella** tarkoitetaan naista, joka on syntymässä määritetty pojaksi. Sukupuoltaan korjannut henkilö voi kuitenkin kokea olevansa yksinkertaisesti mies tai nainen, ei transihminen (Seta 2016, 6). Termi **cissukupuolinen** viittaa henkilöön, joka on samaa sukupuolta kuin mihin hänet on syntymässä määritetty.

Transvestiitti puolestaan on henkilö, joka tuntee ajoittaista samaistumista eri sukupuoleen ja saattaa vuorotella kahden tai useamman sukupuoliroolin välillä. Usein myös sukupuolenilmaisu ja vaatetus muuttuvat eri rooleissa.

Intersukupuolisuus taas tarkoittaa synnynnäistä tilaa, jossa ihmisen sukupuolta määrittelevät fyysiset tekijät tai ominaisuudet eivät ole yksiselitteisesti mies- tai naistyyppilliset. (Seta 2016, 6-7.)

Kun puhutaan **muunsukupuolisuudesta**, tarkoitetaan sukupuoli-identiteettiä, joka ei ole yksiselitteisesti miehen tai naisen identiteetti, vaan näiden yhdistelmä tai jotain aivan

muuta. Monille muunsukupuolisuus on myös henkilökohtainen, omaa sukupuolta kuvaava käsite. (Transtukipiste.)

Sukupuoliristiriidalla tarkoitetaan henkilön syntymässä määritetyn ja henkilön sukupuoli-identiteetin välistä ristiriitaa. Kehodysforialla viitataan erityisesti sukupuolen ristiriidasta nousevaan keholliseen ahdistukseen. Sukupuolen korjaamisella tarkoitetaan yleensä kehodysforian lääketieteellisiä hoitoja. Juridinen sukupuolenkorjaus tarkoittaa henkilötietojen (nimi ja sukupuoli) muuttamista väestörekisterissä.

Myös tässä opinnäytetyössä on pohdittu termien käyttöä. Terminologia ei ole yksiselitteinen ja niin sanonut viralliset termitkin vain ohjeellisia ja suuntaa-antavia, jotta pahimmilta väärinymmärryksiltä vältyttäisiin (Suorsa 2012, 16). Päädyin käyttämään termien pohjana Setan toimittajaopasta (2016) sekä sukupuolivähemmistöjen Sukupuolikuu-foorumin sanastoa (Sukupuolikuu-foorumi 2015). Lisäksi annoin jokaisen tutkimushaastateltavan itse sanoittaa kokemuksensa.

2.1.2 Media ja valmiit kaavat

Niin sanottu human interest -uutisointi vetoaa usein tunteisiin ja pyrkii esittelemään elämän omituisuuksia narratiivisella tyylillä. Juttutyypistä on useita määritelmiä, mutta sen tärkeimpänä kriteerinä voidaan pitää kiinnostavuutta. (Kuutti 1994, 23.) Median tavallisin tapa lähestyä sukupuolen moninaisuutta ovatkin usein lyhyet viihdejutut tai human interest -tyyppiset artikkelit. Transsukupuolisen henkilön elämäntarina, jossa usein tavalla tai toisella joudutaan taistelemaan sukupuolirooleja ja odotuksia vastaan, saatetaan rakentaa hyvin kaavamaisesti. Tarinat alkavat lapsuuden kapinoinnista sukupuolirooleja vastaan ja päättyvät sukupuolilokeron löytymiseen aikuisuudessa. Tällaiset valmiilla kaavalla tuotetut jutut saattavat pahimmillaan yksinkertaistaa ihmisen omaa kokemusta ja myös välittää yksinkertaistettua kuvaa sukupuolen moninaisuudesta ylipäänsä.

Kaavamaisesti toisinnetaan myös vanhentuneita termejä ja käsitteitä. Kuinka toimittaja siis voi selvittää aihealueella, jonka termistö vaikuttaa olevan jatkuvassa liikkeessä? Jaakko Kilpeläinen kirjoittaa Journalisti-lehden numerossa 3/2013 seuraavasti:

”Tiedotusvälineiden ei silti tarvitse tarjota rajattomia mahdollisuuksia kokemuslähtöisille minä-määritelmille. Toimittaja joutuu usein valitsemaan, kuvaileeko jotain vierasperäisellä, vakiintumattomalla uudiskäsitteellä vai yleisesti ymmärretyllä ilmauksella. Näissä valinnoissa pitää ajatella yleisöä.” (Kilpeläinen 2013.)

Aihealueen parissa työskentelevä toimittaja on kieltämättä valintojen edessä. Toimittajan tehtäväksi mielletään usein objektiivisuus, jolloin lopullinen mielipiteen muodostus jätetään

vastaanottajan tehtäväksi (Huovila 1996,11). Medialla on kuitenkin valta toisintaa tai purkaa vähemmistöihin kohdistuvaa epäasiallista kielenkäyttöä. (Salo 2.3.2015.)

2.1.3 Sukupuolivähemmistöt suomalaisessa mediassa

Tiia Suorsa tutkii Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetyössään *Puuttuva rasti – sukupuolivähemmistöt 2000-luvun uutisissa* (2012) sukupuolivähemmistöistä ja sukupuolen moninaisuudesta kirjoitettuja uutisia. Suorsa toteaa, että sukupuolivähemmistöjen näkyvyyttä mediassa ennen 1990-lukua on hankala arvioida muun muassa sen takia, että ilmiöiltä puuttuivat sanat. Satunnaisissa artikkeleissa ennen 2000-lukua transihmiset esitettiin usein vain huvittavina poikkeuksia yhteiskunnan koodistossa. (Suorsa 2012, 13–14.)

Ensimmäinen transsukupuolisuutta käsitellyt suuren yleisön uutinen julkaistiin vuonna 1952 ja se käsitteli tanskalaisen Christine Jorgensenin sukupuolenkorjausprosessia. Sukupuolivähemmistöt pysyivät kuitenkin Suomessa vuosikymmeniä erittäin marginaalisena aiheena satunnaisia artikkeleja lukuun ottamatta. (Suorsa 2012, 13.)

Merkittävä käänne uutisoinnissa tapahtui vuonna 2008, jolloin Imatran silloisen kirkkoheran Marja-Sisko Aallon sukupuolenkorjausprosessi nousi hetkellisesti valtakunnan ykkös-uutiseksi. Aaltoa haastateltiin myös tätä opinnäytetyötä varten, mutta hänen osuutensa on erillinen muista tutkimushaastateltavista.

2.1.4 Translaki

Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta (563/2002) edellyttää sukupuolen juridisen vahvistamisen ehtona lisääntymiskyvyttömyyttä. Tasa-arvovaltuutetun ja yhdenvertaisuusvaltuutetun kannanoton mukaan vaatimus on perus- ja ihmisoikeuksien vastainen (Nummijärvi & Pimiä 2016). Lisäksi lukuisat kansalaisjärjestöt, yhdenvertaisuusvaltuutettu ja Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu ovat vaatineet translain uudistamista ihmisoikeusperustaisesti (Trasek 2014).

Suomalaisessa mediassa translaki nousee tasaisin väliajoin otsikoihin. Peruspalveluministeri Juha Rehula kertoo translakia käsittelevässä Long Playn artikkelissa *Jokin muu, mikä* (2017), että sosiaali- ja terveysministeriö olisi valmis esittelemään eduskunnalle uuden translain, joka parantaisi sukupuolivähemmistön asemaa. Translaki ei käytännössä kuitenkaan etene perussuomalaisten vastustuksesta johtuen (Mäkeläinen & Silfverberg 2017.)

Nykyinen translaki ei lähde itsemääräämisoikeudesta ja on jäämässä yhä pahemmin jälkeen muun Euroopan lakien kehityssuunnasta (Trasek a).

2.2 Julkisuus identiteetin osana

Virpi Koiviston tiedotusopin pro gradu -tutkielma *Nyt puhuu haastateltava - Omista mielenterveysongelmista kertominen mediassa: syitä, kokemuksia ja seurauksia* (2007) tarkastelee omista mielenterveysongelmistaan haastattelun antaneiden tavallisten ihmisten kokemuksia mediasta.

Tutkielman teoreettisessa taustassa pohditaan sitä, miksi yhä useammat ihmiset haluavat kertoa intiimeistä asioistaan julkisesti. Koivisto tukeutuu tässä hyvin pitkälti Charles Taylorin ajatuksiin siitä, kuinka media tarjoaa rakennusaineita identiteetin luomiseen ja myös väylän hankkia tunnustusta omalle identiteetille (Koivisto 2007,11).

Moni Koiviston tutkimushaastatelluista näyttää myös odotetusti käyttävän haastattelun antamista identiteetin rakennustyöhön: he käyvät toimittajan, valmiin jutun ja palautteen kanssa identiteettiä rakentavaa keskustelua ja hakevat median kautta tunnustusta identiteetilleen.

Koivisto kokoaa myös ohjeita toimittajalle, joka haastattelee kokematon haastateltavaa arkaluonteisesta aiheesta. Koivisto kannustaa toimittajia muun muassa sopimaan tarkastuskäytännöistä, antamaan haastatellulle riittävästi harkinta-aikaa ja suhtautumaan haastateltavaan tasavertaisesti (Koivisto 2007, 65).

Sukupuolenkorjaushoitoihin pääsemiseksi henkilöltä edellytetään diagnoosia, joka virallisessa tautiluokituksessa määritellään ”mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöksi”. Suomessa on käytössä ICD-10 tautiluokitus, jonka perusteella annetaan diagnoosi F64.0 transsukupuolisuus tai F64.8 muu sukupuoli-identiteetin häiriö (Trasek b). Tautiluokituksesta huolimatta transsukupuolisuus ei ole sairaus. Sukupuoli-identiteetti on kuitenkin henkilökohtainen ja herkkä asia, josta puhuminen julkisesti voi vaikuttaa ihmisen elämään monella osa-alueella.

2.3 Journalistin ohjeet

Suuri osa journalismin julkaisijoista Suomessa noudattaa tavallisesti eettisiä koodeja ja normeja, jotka tiivistyvät *Journalistin ohjeisiin* (Mäntylä 2008, 10). Ohjeiden noudattamista valvoo *Julkisen sanan neuvosto* eli JSN, joka on tiedotusvälineiden kustantajien ja toimittajien perustama itsesääntely-elin, jonka tehtävänä on tulkita hyvää journalistista tapaa ja puolustaa sanan- ja julkaisemisen vapautta. Neuvosto käsittelee myös toimittajan menettelyä tietojen hankinnassa. (JSN.)

JSN määrittelee sananvapauden demokraattisen yhteiskunnan perustaksi. Hyvä journalistinen tapa perustuu jokaisen oikeuteen vastaanottaa tietoja ja mielipiteitä. Journalistin ohjeiden nykyinen versio astui voimaan vuoden 2014 alussa.

Journalistin ohjeissa on 35 kohtaa, jotka hahmottavat rajaviivoja hyvän ja huonon journalismin välille. Journalismin eettiset koodit ovat yksityiskohtaisempia ja tarkempia kuin lain (*Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä* 460/2003) määritelmät sananvapaudesta. Journalistin ohjeisiin sitoutuneet viestimet noudattavat tällöin lakia tiukempia ohjeita hyvästä journalistisesta tavasta. (Mäntylä 2008, 11.)

Journalismin itsesääntely tarjoaakin mahdollisuuden tarkastella sellaisia ilmiöitä, joita lait eivät käsittele. Eettisiä koodeja rikkova lehtijuttu saattaa olla Journalistin ohjeiden valossa huonoa journalismia, mutta tällaiset tapaukset täyttävät harvoin rikoksen tunnusmerkkejä. (Mäntylä 2008, 13.)

Journalistin ohjeita tulkitessa saattaa siis toisinaan päätyä keskelle filosofista pohdintaa, joka on tyypillistä eettisille säännöksille. Vaikka Journalistin ohjeita noudatetaan media-alalla yleisesti sekä JSN:n päätöslausemia seurataan, niin on monin tavoin tulkinnallista mikä on totuudenmukaista, olennaista ja monipuolista (Mäntylä 2008, 64). Tässä opinnäytetyössä Journalistin ohjeita verrataan tutkimushaastateltavien käsityksiin siitä, mikä on *hyvän journalistisen tavan mukaista* ja eettisesti kestävää toimintaa toimittajalta.

Yhteiskunnan muuttuessa myös journalistinen etiikka muuttuu. Esimerkiksi haastateltavan oikeus tarkistaa kirjoituksesta tai ohjelmasta oma osuutensa heikentyi vuoden 2005 ohjeissa (Mäntylä 2008, 188).

2.4 Setan edustajan Aija Salon näkemyksiä

Seta ry on vuonna 1974 perustettu suomalainen ihmisoikeus- ja sosiaalialan kansalaisjärjestö, jonka tavoitteena on yhteiskunnallinen tasavertaisuus riippumatta ihmisen seksuaalisesta suuntautumisesta, sukupuoli-identiteetistä tai sukupuolen ilmaisusta (Seta).

Aija Salo toimi Setan pääsihteerinä vuosina 2005–2015. Haastattelin Saloa tätä opinnäytetyötä varten maaliskuussa 2015. Salo kertoo haastattelussa, että Setassa seurataan monipuolisesti erilaista mediaa, erityisesti uutisointia, joka liittyy seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuolen moninaisuuteen. Median aktiivinen seuraaminen on tyypillistä työntekijöille myös työajan ulkopuolella. Seta on tehnyt vuosien varrella lukuisia oikaisu- ja korjauspyyntöjä havaitsemiinsa mahdollisiin termi- ja asiavirheisiin, mutta niiden määrästä

ei ole tilastointia. Monet Setan työntekijät huomauttavat virheistä myös yksityishenkilöinä eli eivät siis kerro olevansa Setan työntekijöitä, Salo huomauttaa.

”Usein jos on jotain selkeitä termivirheitä, niin sitä toivoo, että varmaan joku muukin kommentoi. Ei me aina välttämättä Setasta lähetetä korjauspyyntöjä, mutta välillä se kommentti voi olla kovempi, jos se tulee nimenomaan Setasta.”

Setalla ei ole erikseen toimittajille suunnattuja koulutuksia resurssisyistä. Tiedottajan palkkauksen myötä järjestö on pystynyt tekemään systemaattisemmin myös mediatyötä. Tiedottaja Eliisa Alatalo on koonnut Setan oppaan toimittajille, jonka ensimmäinen versio ilmestyi vuonna 2012 ja päivitetty versio vuonna 2016.

Salo kertoo, että Seta on saanut vuonna 2012 julkaistusta toimittajaoppaasta pääsääntöisesti positiivista palautetta. Monet toimittajat ovat kehuneet, että kattavan sanaston lisäksi oppaan hyvä puoli on se, että sen voi laittaa omassa organisaatiossa eteenpäin. Opas on väline, jonka avulla voi selittää hlbt-asioita mediatalossa. Toisaalta opasta on myös moitittu liian vaikeaksi.

”Muistan ainakin kaksi julkista kolumnityyppistä kannanottoa, joissa pääpointti oli, että on toimittajalta liikaa vaadittu, että tämä perehtyisi hlbt-termeihin. Että käsitteet, kuten cissukupuolinen ovat liian vaikeita.”

Salo painottaa, että terminologia ja ajankohtaiset aiheet muuttuvat, joten opaskin on tarkoitettu päivitettäväksi.

”Oppaan perusviesti on, että perehdy asiaan ja lisätietoa on saatavilla. Järjestöt auttavat mielellään. On kaikkien yhteinen etu, että media kirjoittaa asiallisesti, ihmisiä kohdellaan hyvin ja oikea tieto lisääntyy.”

Salo on itse käynyt useita keskusteluita yksittäisten toimittajien kanssa. Salon mukaan useimmat toimittajat ottavat palautteen hyvin vastaan ja ovat siitä myös kiitollisia. Hän kertoo kuulleensa yleisesti myös kommentteja, että toimittajat jännittävät hlbt-aiheesta kirjoittamista, sillä palautetta tulee herkästi.

”Toimittaja on käsitellyt jotain hlbt-kentän asiaa ja saanut siitä erittäin tiukkaa, jopa aggressiivista palautetta. Siitä on tullut sellainen pitäkää tunkkinne -olo.”

Järjestön näkökulmasta Salo näkee palautteen antamisessa kaksi puolta. Toisaalta palautteen tarkoitus on auttaa toimittajaa ja mediaa kehittymään. Toisaalta palautteen tarkoitus on auttaa myös Setan tavoitetta, että sukupuolen moninaisuutta käsiteltäisiin mediassa korrektisti ja monipuolisesti.

”Silloin hyvä tapa antaa palautetta on sellainen positiivinen, rohkaiseva sekä argumentoiva. Eli selitetään miksi annetaan palautetta.”

Salo toivoisi toimittajilta ammattitaitoon kuuluvaa herkkyyttä palautteelle myös silloin, kun palautteen antaja on vaikkapa vihainen. Monilla voi olla toistuvia kokemuksia siitä, että media käyttää loukkaavia termejä ja ihmisiä sukupuolitetaan väärin. Jos ihmisellä on tunne, että hänen kokemustaan on yksinkertaistettu, niin sen tapahtuessa uudelleen syntyy helposti tunnereaktio.

”Toivoisin, että mahdollisimman moni toimittaja pystyisi silloin erottamaan sen oman mahdollisen harmistuksensa siitä, mikä on hänen tehtävänsä toimittajana. Viime kädessä media on vastuussa linjauksista. Siinä mielessä kyse ei aina välttämättä ole vain yksittäisen toimittajan valinnasta. Suomessa on ainakin vielä hyvin vähän sellaisia medioita, jotka olisivat konkreettisesti miettineet linjan sukupuolivähemmistöihin.”

Salo nostaa esiin myös sen, että suomenkieliset mediat eivät ole joutuneet miettimään pronominin käyttöä, sillä pronomineja ei erotella. Esimerkiksi Ruotsissa sukupuolineutraalin hen-pronominin kohdalla joudutaan edelleen konkreettisesti miettimään missä yhteyksissä sitä käytetään ja miksi.

”Meillä on kaikille sopiva pronomini, mutta silti väärinsukupuolittamista tapahtuu. Ei vain silloin, kun haastatellaan jotakuta, sillä sukupuolen moninaisuutta käsitellään monenlaisissa yhteyksissä esimerkiksi viihdesivuilla”.

Sukupuolen moninaisuus on tullut näkyvämmäksi mediassa, joten Salon mukaan sekä hyviä että huonoja esimerkkejä on määrällisesti enemmän. Termi transsukupuolinen on löytynyt kohtuullisen hyvin läpi, vaikka vanhaa ja harhaanjohtavaa termiä transseksuaalinen näkee edelleen. Salo näkee ongelmallisena sen, että väärin termien haitallisuutta ei käsitellä. Lehtijutussa saatetaan esimerkiksi mainita, että transseksuaalisuus on vanhentunut termi, mutta harvoin avataan syitä sille, miksi termi voi olla loukkaava.

Salo huomauttaa, että toimittaja ei aina välttämättä tunnista omaa tiedontarvettaan. Jos toimittaja on aikaisemmin työskennellyt hlbtai-aiheen parissa, niin hän saattaa seurata tuttua kaavaa. Toimittajan voi olla vaikea myöntää, että hän tarvitsee lisätietoa.

”Paras toimittaja on se, joka uskaltaa heittäytyä tietämättömäksi. Tämä ei tarkoita, että kysyisi tyhmiä kysymyksiä. Tietoa löytyy paljon, joten sen puutteesta ei jutun tekeminen jää kiinni. Tärkeintä on kuitenkin kunnioittaa ihmisen itsemääritystä.”

Salo painottaa, että transihmisten oikeudet ovat tällä hetkellä mitä poliittisin asia.

”Itse ajattelen ihmisoikeusaktivistina, että ihmisoikeusnäkökulmasta kaikista epäeettisintä on se skandaalinhakuinen kirjoittelu, jolla tehokkaasti blokataan tärkeitä uudistuksia. Toinen ongelma on se, miten yksittäisiä ihmisiä kohdellaan haastatteluissa ja jutuihin.”

Moni toimittaja etsii haastateltavia Setan ja muiden järjestöjen kautta. Salo myöntää, että Setalla ollaan haastattelupyynnöiden varovaisia. Joskus Seta pystyy välittämään haastateltavia toimittajille. Seta pyrkii ensin keskustelemaan henkilön kanssa siitä, mitä kaikkea haastatteluun voi liittyä. Vasta sitten hänet yhdistetään toimittajaan. Erityisen korkea kynnyksen haastateltavien välityksessä Setalla on sukupuolen moninaisuuteen liittyen.

”Se johtuu osittain siitä, että niihin juttuihin liittyy usein isot riskit. Me emme halua järjestönä rohkaista ihmisiä haastatteluihin mukaan. Sen takia me välitetään haastattelupyynnöitä yleensä sellaisille ihmisille, jotka ovat olleet aikaisemmin haastateltavina tai tavalla tai toisella ilmaisseet, että ovat käytettävissä.”

Salo toivoisi uutisointiin monipuolisuutta.

”Ylipäänsä hlbtu-uutisoinnista voi helposti erottaa kaksi juttutyyppiä: syrjinnän uhri ja toinen se missä idealisoidaan ihmisiä. Tietysti positiiviseen juttuun voi olla helpompi löytää haastateltava. Tarvittaisiin kuitenkin enemmän aitoja ja monisärmäisiä juttuja. Ei liikaa yksinkertaistamista ja idealisointia. Kaikkia elämäntilanteita ja persoonallisuuksia mahtuu mihin tahansa ihmisryhmään. Sen enemmän idealisointi kuin uhripuhekaan ei palvele yhdenvertaisuuden tavoitetta.”

3 Tutkimuksen tarkoitus ja toteutus

3.1 Tutkimuksen tarkoitus

Transsukupuolisuutta lähestytään mediassa usein yksittäisten kokijoiden ja heidän tarinoidensa kautta (Salo 2.3.2015). Opinnäytetyön tutkimuskysymys on, millaisia kokemuksia transsukupuolisilla on juttuprosesseista, joihin he ovat osallistuneet. Tahdoin koota transsukupuolisten haastateltavien omia arvioita heistä kirjoitetuista jutuista ja myös heidän mielipiteitään median tavasta käsitellä transsukupuolisuutta ylipäänsä.

Sukupuolivähemmistöt ovat olleet pitkään mediassa näkymättömiä, kuten myös seksuaalivähemmistöt aikoinaan. Transsukupuolisten haastateltavien mediakokemukset ovat kiinnostava aihe, sillä heidän näkyvyytensä mediassa on lisääntynyt merkittävästi viimeisen kymmenen vuoden aikana. Sukupuolivähemmistöjen oikeudet ovat translain epäkohdista johtuen tällä hetkellä Suomessa myös poliittisesti ajankohtainen asia.

Tutkimuksessa keskitytään erityisesti kolmeen kysymykseen. Miten henkilö on päätenyt julkisuuteen? Millaista yhteistyö toimittajien kanssa on ollut? Miten henkilön mielipiteet ja käsitykset median toimintatavoista ovat muuttuneet?

Opinnäytetyössä keskitytään nimenomaan haastateltavien kokemuksiin, sillä ne jäävät journalistisessa keskustelussa usein takasijalle. Miltä haastateltavana oleminen tuntuu? Mikä saa henkilön puhumaan henkilökohtaisesta aiheesta julkisesti? Miltä tuntuu puhua toimittajalle?

Lähestyn aihepiiriä myös journalismin etiikan näkökulmasta. Toimiko toimittaja asiallisesti ja journalismin etiikan mukaisesti kyseisen haastateltavan kohdalla? Oliko haastateltava etukäteen tietoinen oikeuksistaan haastateltavana?

Neljännän luvun lopussa teen yhteenvedon asioista, joita tutkimushaastatteluisissa nousi esille. Lisäksi kokoan yhteen ohjeita sukupuolivähemmistöön kuuluvalla haastateltavalle.

Transihmiset kiinnostavat suomalaista mediaa, mutta transsukupuolisten haastateltavien kokemuksia juttujen tekoprosesseista ei ole aikaisemmin kartoitettu. Nyt on siis aika kysyä haastateltavan mielipidettä.

3.2 Tutkimusmenetelmä ja aineisto

Tutkimusaineistona tässä opinnäytetyössä on kolmen tutkimushaastateltavan haastattelut. Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmänä oli puolistrukturoitu haastattelu, joka tunnetaan myös teemahaastatteluna. Tämä valikoitui metodiksi, sillä merkityksiä ja kokemuksia tutkiessa aineiston tulee olla sellaista, jossa haastateltavat kuvailevat asioita omin sanoin (Alasuutari 1994, 73). Laadullinen tutkimus myös mahdollistaa sen, että aineistoa voi tarkastella eri tavoilla ja näkökulmaa vaihdellen (Alasuutari 1994, 74).

Käytin keskustelunomaista haastattelumenetelmää, joka jakautui kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa keskustelimme aiheesta laajemmalla kehyksellä. Kartoitin haastateltavien tapoja kuluttaa mediaa sekä heidän käsityksiään journalismin etiikasta. Kysyin heidän näkemyksiään erityisesti siitä, kuinka transsukupuolisuutta käsitellään suomalaisessa mediassa.

Toisessa osassa tarkastelimme haastateltavan kanssa yhdessä kahta hänestä kirjoitettua artikkelia. Kysyin muun muassa kuinka toimittaja oli ollut häneen yhteydessä, kuinka kauan haastattelu oli kestänyt ja tarjottiinko hänelle mahdollisuutta tarkistaa tekstiä. Lisäksi haastateltava arvioi valmista juttua. Tahdoin tietää yllättikö jokin lopullisessa artikkelissa haastateltavan ja kuinka tyytyväinen hän oli juttuprosessiin kokonaisuutena.

Haastattelujen painotukset syntyivät luontevasti haastateltavan omasta aloitteesta ja näkökulmasta mediaan. Yksi teemahaastattelun riskeistä on, että haastateltava kertomuksiin alkaa johdatella liikaa haastattelun kulkua (Kurkela). Toisaalta vapaamuotoisempi teemahaastattelu mahdollisti myös sen, etteivät omat ennakkokäsitykseni rajanneet tuloksia.

Valitsin opinnäytetyön tutkimushaastateltaviksi henkilöitä, jotka kaikki ovat olleet mukana useammassa juttuprosessissa. Tämä siksi, että tahdoin kartoittaa myös haastateltavien oman käytöksen mahdollista muutosta. Lähdin liikkeelle myös oletuksesta, että henkilö, joka on ollut useasti haastateltavana, pystyy vertailemaan haastattelutilanteita ja sitä kautta arvioimaan niitä monipuolisemmin.

Tutkimushaastattelut tehtiin vuoden 2015 keväällä ja syksyllä ja haastattelut kestivät keskimäärin 1,5 tuntia. Pyrin siihen, että kaikki haastattelut tehtiin rauhallisessa ja kiireettömässä ympäristössä, jonka valintaan haastateltava pystyi itse vaikuttamaan. Paikan tuli myös sopia nauhoitukseen, joten siellä ei saanut olla ylimääräistä melua. Tarjosin yhtenä

mahdollisena haastattelupaikkana Haaga-Helia ammattikorkeakoulun työhuoneita. Mio Kivelän haastattelu tehtiin 9.9.2015 hänen kotonaan Espoossa ja Vera Räsästä haastattelin hänen autokaupallaan litissä 24.2.2015. Juudas Kannistoa haastattelin omassa kodissani 30.7.2015, sekä sijaintiin että aikatauluihin liittyvien syiden takia. Teemahaastattelussa paikan kannattaa olla rauhallinen ja turvallinen, sillä haastateltavaan tulee muodostaa hyvä kontakti (Mettovaara 2016).

Marja-Sisko Aaltoa haastattelin 25.2.2015 hänen mediakokemuksistaan, sillä hän on yksittäisenä ihmisenä ollut merkittävässä roolissa suomalaisessa transuutisoinnissa. Hänen osuutensa on kuitenkin erillinen opinnäytetyön muista tutkimushaastateltavista, sillä yksittäisten juttuprosessien sijaan keskustelimme hänen ympärillään vuonna 2008 velloneesta mediakohusta.

4 Haastateltavien kokemuksia ja näkemyksiä

4.1 Marja-Sisko Aalto ja mediakohu

Marja-Sisko Aalto on pappi ja kirjailija, jonka sukupuolenkorjausprosessi nousi hetkellisesti kohu-uutiseksi marraskuussa vuonna 2008. Transsukupuolisuuteen liittyvä uutisointi ei ole ollut Suomessa aikaisemmin yhtä vahvasti henkilöityvää (Salo 2.3.2015). Koin tarpeelliseksi haastatella Aaltoa tähän opinnäytetyöhön, sillä hänen julkisuuttaan voi pitää eräänlaisena käännekohtana transsukupuolisuuden medianäkyvydessä Suomessa. Haastattelussa puhuimme mediakohusta yleisellä tasolla, emmekä keskittyneet yksittäisiin juttuprosesseihin. Näin ollen Aalto on tässä opinnäytetyössä erillään muista tutkimushaastateltavista ja hänen osuutensa toimii myös johdatuksena aiheeseen.

Syksyllä 2008 Aalto oli anonut virkavapaata Imatran seurakunnan kirkkoherran virasta henkilökohtaisiin syihin vedoten ja korjausprosessista tiesi vain muutama henkilö työyhteisössä. Joku kuitenkin vuoti asian lehdistölle ja ensimmäisenä Aaltoon ottivat yhteyttä ilta-päivälehdet.

Aalto oli ollut syys-lokakuussa yhteydessä Kirkon tiedotuskeskukseen, joka on Suomen evankelis-luterilaisen kirkon informaatiokeskus. Aalto halusi etukäteen vinkkejä, kuinka asian tiedostusta kannattaisi käsitellä.

”Ne sano, että tule rohkeasti julkisuuteen ja kestä sitä sen viikon tai kaksi. Että kyllä se sitten laantuu, kun ne keksii jonkun muun hampaisiinsa. Ei niillä ollu mitään realistista käsitystä siitä, että miten raju se ryöpytys oli.”

Aalto ei saanut erityisiä ohjeita asian tiedotukseen seurakunnan työyhteisöstä.

”Käytin omaa harkintaa ja kuvittelin, että rehellisyys ja avoimuus olis se tapa jolla edetään. Koska jos siinä olis sitte mennä sanomaan jotain sellasta, minkä ihmiset käsittää salailuksi niin ainakin omasta mielestäni se olis ollu antanut väärän viestin. (--) Sen jälkeen se pamahti kuin kulovalkea. Olin yllättäen television iltautisten päättähenä.”

Aaltoa hänen saamansa mediahuomio ja myös toimittajien käytös sekä hämmensi että järkytti. Hänellä ei ollut aikaisempia kokemuksia mediasta tai haastateltavana olemisesta. Imatralla hän oli toisaalta näkyvä henkilö työnsä takia, ja hän oli myös ollut mukana kunnallispolitiikassa. Yhtäkkiä toimittajat kuitenkin seurasivat häntä niin ruokakauppaan kuin työpaikalle.

Päivä asian julkisuuden tulon jälkeen Aalto lähti käymään vaimonsa luona, jonka kanssa he olivat tuolloin asunuserossa. Toimittaja seurasi Aaltoa asunnon ovelle.

”Se oli jompikumpi iltapäivälehti. Sieltä tuli silloin se kommentti, että vähemmällä pääset kun annat lyhyen haastattelun ja poseeraatte yhdessä. No me tehtiin se ja toimittaja lähtikin sitten. Mutta viiden minuutin tapaamisesta hän saikin aukeaman jutun.”

Aalto kuvailee olleensa sinisilmäinen, kun kuvitteli pääsevänsä tilanteesta parin haastattelun jälkeen. Hänelle toimittajien tungetteleva käytös oli yllätys ja julkaistuissa jutuissa oli myös paljon asiavirheitä. Alkuun toimittajien yhteydenotot olivat Aallon mielestä jopa hyökääviä.

”Periaatteessa ne sanoivat toimittajat aika suoraan, että heillä on käsky tehdä susta juttu ja he tekevät sen vaikka ilman kommentteja jos pakko. Ja ikävä kyllä muutamat lehdet tekikin omasta päästään. (--)Tiedot niissä saattoi olla ihan päin honkia.”

Aalto huomauttaa, että toimittajissa oli myös myönteisiä poikkeuksia ja jotkut olivat erittäin korrekkeja ja asiallisia. Aallon mukaan tasokkaammatkin jutut kuitenkin kärsivät otsikoinnista, joka oli lähes poikkeuksetta paisuttelevaa ja kiinnitti huomiota epäolennaisiin asioihin.

Mediaryöpytystä oli kestänyt vajaan viikon, kun Aalto jäi sairauslomalle. Lääkäri kehotti häntä lähtemään toiselle paikkakunnalle ja torjumaan toimittajien haastattelupyynnöt. Toimittajien yhteydenotot jatkuivat satunnaisina syksyyn 2009 asti, jolloin Aalto palasi virkavapaalta Imatran kirkkoherraksi. Aalto kuvailee ”mediasirkuksen” käynnistyneen nyt uudelleen, mutta tällä kertaa ilman henkilökohtaista ryöpytystä. Jutut keskittyivät ennen kaikkea kirkon linjavetoihin sukupuolivähemmistöistä.

Aalto päätyi eroamaan kirkkoherran virasta vuoden 2010 maaliskuussa. Hän ei usko, että joutui lähtemään Imatralta mediakohun vuoksi, vaan yleinen ilmapiiri ajoi hänet pois. Hän olisi kuitenkin toiminut kohun noustessa eri tavalla, jos olisi aavistanut, kuinka ahdistavaksi ja tunkeilevaksi tilanne kehittyisi

”Nykytietämyksen avulla olisin varmaan alkanut leikkiä simpukkaa, että no comments.”

Aalto saa edelleen säännöllisesti haastattelupyynnöitä, mutta on torjunut niistä suurimman osan. Yhteydenottojen sävy on kuitenkin Aallon mukaan kohtelias.

”Ehkä hieman jopa anteeksipyytelevä. Että onnistuisiko vielä tämä haastattelu. Selaisiin juttuihin voin suostua, joiden näkökulma on nykypäivässä tai tulevaisuudessa. Vanhaan en enää jaksa palata.”

Aalto pohtii, että merkittävimmät syyt mediakohuun olivat aihepiirin tuntemattomuus ja ennen kaikkea hänen asemansa kirkon työntekijänä. Hänen kohdallaan tapahtuneiden yli-lyöntien hän uskoo kuitenkin opettaneen myös toimittajia. Aalto kertoo myös saaneensa paljon myönteistä palautetta muilta sukupuolivähemmistöön kuuluvilta henkilöiltä.

”Niitä viestejä tuli paljon, että kiitos kun jaksat [olla esillä] ja tasoitat meille tietä.”

4.2 Aktivismi edellä

Juudas Kannisto on 22-vuotias opiskelija ja ihmisoikeusaktivisti. Kanniston ensimmäinen kosketus tiedotusvälineen haastateltavana olemiseen oli vuonna 2012 Amnesty Internationalin paneelin yhteydessä. Sittemmin hän on tehnyt paljon haastatteluita ja osallistunut paneeleihin järjestöjen kautta. Kannisto on tehnyt yhteistyötä esimerkiksi Amnesty Internationalin, Setan ja Sexpon kanssa. Kannistoa on haastateltu useisiin eri tiedotusvälineisiin, niin printtiin, verkkoon kuin radioonkin.

Kannisto itse seuraa suomalaista mediaa pääsääntöisesti sosiaalisen median, ensisijaisesti Facebookin, kautta. Hänellä on laajat verkostot sosiaalisessa mediassa, joten usein hänellä on jonkinlainen ennakkokäsitys jutusta jo ennen kuin on sitä itse lukenut. Tämä perustuu juttua jakaneiden henkilöiden saateteksteihin tai yleiseen keskusteluun. Kannisto kertoo olevansa varuillaan uutisten suhteen erityisesti silloin, kun ne käsittelevät tavalla tai toisella sukupuolen moninaisuutta.

”Tietyn sortisii uutisii mä ihan tietosesti vältän lukemasta, koska en mä halua niinku rasittaa itteeni yhtään enempää ku on silleen tarpeellista tietää. (--) Enimmäkseen mul on semmonen asenne varsinkin siihen kun on kyse transsukupuolisuudesta tai jostain tällasist asioista, mitkä koskettaa mua läheisesti, niin mä en halua lukea paskaa mediaa.”

Kannistoa haastatteluihin ajaa ensisijaisesti halu korjata väärinkäsityksiä ja toimia ihmisoikeusaktivistina.

”Mä tosi mielelläni meen haastatteluihin ja oon itse puhumassa koska mä koen silloin, että niinku hoidan sen asian. (--) Jos mä nään esimerkiks jutun, joka on tosi paska ja siin on paskoi termei, niin se jää mulle semmoseks fiilikseks, että mun täytyy tehdä tälle jotain. Mä koen vastuuta olla se ihminen, joka korjaa.”

Kannisto nostaa termien oikeellisuuden yhdeksi tärkeimmistä asioista. Hän kertoo tiedostavansa termien välittämät mielikuvat ja on siksi erityisen tarkka niiden käytöstä.

”Väärät termit on sisällöllisesti harhaanjohtavia, kyse ei oo siitä et ne ei vaan oo yhtä kivoja vaan kyse on siitä et ne ei vaan välitä sitä niinku oikeeta viestiä siitä asiasta.”

Kanniston mukaan monissa termeissä saattaa olla sisällöllisiä ulottuvuuksia, joita haastattelija ei kuitenkaan ymmärrä. Vaikka termi transmies on Kanniston mukaan korrekti, ei hän kuitenkaan itse käytä sitä haastatteluissa ja on kehottanut toimittajia olemaan käyttämättä termiä. Hän viittaa itseensä transsukupuolisena tai transtaustaisena miehenä, sillä haluaa korostaa olevansa mies.

”Se on niin yleinen virhekäsitys, että se transsukupuolisuus on sun sukupuoli ja ei se oo sun sukupuoli. (--). Kyse ei oo siitä et se [termi transmies] olis väärin vaan ettei se vaan oo yhtä hyvä sellasis yhteyksis kun ei voi luottaa siihen et ihmiset tietää.”

Kannisto välttää myös termin transihminen käyttöä, sillä se sotkee hänen mukaansa kaiken helposti massaksi, jonka sisällöllisiä eroja ei avata. Tavallisesti hän itse avaa termin transsukupuolisuus toimittajalle haastattelussa.

Kannisto kertoo, ettei hänelle ole koskaan tullut haastateltavana sellainen olo, että termit olisivat toimittajalle tärkeitä. Termeistä puhuminen on Kanniston mukaan ollut aina kiinni hänen omasta aloitteellisuudestaan. Hän kuitenkin tarkentaa mielellään termejä, jotta toimittaja ymmärtäisi, miksi jokin ilmaisu voi olla ongelmallinen. Kannisto myös osallistuu mielellään haastatteluihin, sillä hänelle ne ovat osa aktivismia. Hän kuitenkin korostaa, että häntä halutaan ensisijaisesti ”käyttää”.

”Jos mua pyydetään haastatteluun, niin siinä on se, et vou sä oot transsukupuolinen, me halutaan kirjottaa jännä juttu siitä. Ja se on niinku sellasta, et ne haluu kauheesti tietää miltä musta asiat tuntuu, mimmosii kokemuksii mulla on, miten ihmiset on kohdannu mut ja mä haluaisin vaan puhuu siitä et transsukupuolisuus on tätä ja poliittinen tilanne on tämä.”

Kannisto kertoo, että hänellä on paljon tietoa translaista ja sen poliittisesta taustasta. Hän ei kuitenkaan koe, että häntä pyydetäisiin haastatteluun niin sanotulla asiantuntijastatuksella, vaan koska hän kiinnostaa lukijoita henkilökohtaisen taustansa takia. Kannisto haluaisi puhua aiheesta yhteiskunnallisella ja yleisellä tasolla, mutta häneltä kysytään enimmäkseen hänen tunteistaan ja kokemuksistaan.

”Ja se on usein se todellisuus haastattelutilanteessa, et mä oon siel vaan sellasena eläimenä eläintarhassa, et mua halutaan vaan niinku kattella ja tökkii ja kysellä asioita.”

Kannistoa harmittaa, että suomalaisessa mediassa sukupuolta käsitellään yleensä tunnettujen kaavojen mukaisesti. Hänen mielestään kaikkein olennaisin osa jää käsittelemättä, kun ihmisiin suhtaudutaan vain yksittäisinä kuriositeetteina.

”Ikinä ei mennä siihen niinku olennaiseen, et mikä esimerkiksi täs asias olis just se et mikä on sukupuoli, mitä kaikkea siihen liittyy, onko se just niin yksinkertasta mitä meille opetettiin ala-asteella.”

Kannisto on monissa haastatteluissa pyrkinyt herättelemään toimittajaa tutkimaan asiaa laajemmin, mutta kokee, ettei asiaan haluta tarttua.

”Yleensä niis maksimissaan selitetään se mitä on transsukupuolisuus ja se kuitenkin jättää ihan hirveen paljon tyhjää tilaa.”

Kannisto ei antaisi suomalaiselle medialle hyvää arvosanaa transsukupuolisuuden uutisoinnista. Transsukupuolisia toiseuttava ja eriarvoistava viesti voi syntyä pienistä asioista – aina ei vaadita suoranaisesti tyhmiä lausuntoja. Vaikka termit ovat Kanniston mukaan vain väli-heitä välittää jokin ajatus, niin hän korostaa niillä olevan valtavasti merkitystä. Kannisto kertoo, että toimittajalle voi olla hankala ilmaista, ettei kyse ole jonkin termin ”hyvyydestä” tai ”huonoudesta”.

Kannistosta tuntuu, että transsukupuolisen suostuessa haastateltavaksi tämän harteille tippuu myös vastuu termien korrektista käytöstä. Hänen mukaansa transsukupuolisen kokemushaastateltavan rooli on erityisen raskas sen takia, että kaikista termeistä täytyy olla perillä, jotta ei tekisi vahinkoa muille vähemmistön edustajille.

4.2.1 Juttu Demi-lehdessä

Kannisto päätyi Demi-lehden haastatteluun järjestökontaktin kautta. Juttu julkaistiin kesäkuussa 2014. Toimittaja kertoi ennen haastattelua, että artikkelin teemana tulisi olemaan erilaisuuden kohtaaminen. Kanniston osuus olisi ikään kuin hänen omaa kertomustaan, ja tämä konsepti tehtiin hänelle selväksi etukäteen. Haastattelutilanteen Kannisto kertoo sujuneen rennosti.

”Haastattelu oli vapaamuotoinen eli puhuttiin vaan. Tähdensin ite haastattelun aikana et hei haluan että tästä puhutaan näin, mut en muista et olisin joutunut hinkkaamaan termejä.”

Toimittaja lähetti tekstin Kannistolle luettavaksi jälkikäteen. Kannisto muistelee tehneensä tekstiin yhden korjausehdotuksen, johon toimittaja suostui. Kannistolle on jäänyt usein haastatteluista olo, että hänen olisi pitänyt painottaa jotakin enemmän, mutta tähän tekstikokonaisuuteen hän oli tyytyväinen.

Kyseessä oli pelkkä leipäteksti eli Kannisto ei saanut nähdä jutun otsikkoa tai ingressiä etukäteen. Lopullisen version jutusta Kannisto näki viikkoja myöhemmin, kun kävi ostamassa vastajulkaistun lehden. Kannisto kertoo olleensa tyrmistynyt kannen nostosta:

Transpoika: ”Tyttonä en osannut nauttia elämästä” (Demi-lehti 6/2014)

Erityisen loukkaavaa Kannistosta oli se, että hänen suuhunsa oli laitettu sitaatti, jota hän ei ollut haastattelussa sanonut. Journalistin ohjeiden kohdan 15 mukaan otsikoille, ingresseille, kansi- ja kuvateksteille, myyntijulisteille ja muille esittelyille on löydyttävä sisällöstä kate (JSN 2014). Kannisto myös kokee, että hänet väärinsukupuolitettiin kannessa.

”Järkyttävintä oli ehkä se, et mun suuhun laitettiin se sukupuoli. (--) Varsinkin kun toi on sellanen asia mitä mä varmasti oon painottanu tosi paljon. Et mun sukupuolikokemus on aina ollu sama. Mä en ole ollut tyttö.”

Lisäksi Kannisto hämmästyi, että häneen viitattiin ”transpoikana”.

”Mä oon ylipäänsä sanonu et älkää puhuko transmiehenä, puhukaa transsukupuolisena tai transtaustaisena miehenä. Sitte toi vielä, et mua pojitellaan. Mä en oo ite missään vaiheessa pojitellu itteeni tai sanonu et mua saa pojitella.”

Kannisto otti heti yhteyttä toimittajaan sähköpostitse. Toimittaja vastasi sähköpostiin nopeasti ja pahoitteli tapahtunutta. Hetken päästä toimittaja vielä tarkensi, että jutun muutokset olivat syntyneet editoinnin aikana, joten toimittaja ei ollut nähnyt niitä itsekään. Toimittaja pahoitteli koko Demin toimituksen puolesta ja kertoi, että seuraavaan lehteen kirjoitetaan oikaisu. Oikaisu lähetettiin Kannistolle sähköpostitse tarkistettavaksi ja hän hyväksyi sen. Oikaisu julkaistiin Demin seuraavan numeron lopussa.

Kannisto sanoo, että hänelle jäi juttuprosessista petetty olo. Hän kertoo ymmärtävänsä, etteivät virheet olleet toimittajan vika, mutta olisi kaivannut virheet tehneeltä editoijalta henkilökohtaista anteeksipyyntöä.

”Tuntu että ne vaan halua seivaa oman perseen etten mä nosta jotain kannetta jonkin. Ei tullu semmosta kunnioitettua fiilistä siinä vaiheessa kun pyydettiin anteeksi.”

Journalistin ohjeissa on kuusi kohtaa (kohdat 20–25), jotka käsittelevät virheen korjaamista ja kielteisen julkisuuden kohteeksi joutuneen oikeutta omaan kannanottoon. Kohdassa 20 linjataan, että korjauksen huomioarvo on suhteutettava virheen vakavuuteen. (JSN 2014). Oikaisun suhteen Demin voidaan katsoa noudattaneen hyvää journalistista tapaa, mutta Kanniston mielestä kannen synnyttämää virheellistä mielikuvaa hänen identiteetistään on hankala korjata jälkikäteen.

4.2.2 Artikkelin Helsingin Sanomissa

Helsingin Sanomien artikkeli ilmestyi Pride-viikolla heinäkuussa 2014 ja se tehtiin nopealla aikataululla. Kannisto huomasi sosiaalisessa mediassa haastattelupyynnön ja otti itse yhteyttä toimittajaan ilmoituksen perusteella.

Haastattelutilanne sujui Kanniston mukaan hyvin, vaikka hän joutui korjailemaan toimittajan käyttämiä termejä. Virheelliset termit kuitenkin toistuivat lopullisessa tekstissä. Toimittaja lähetti oma-aloitteisesti Kanniston osuuden tälle luettavaksi. Jutun näkökulmaan Kannisto oli tyytyväinen, vaikka löytää siitä myös parantamisen varaa.

”Se oli hyvä, et vihdoin kirjoitettiin juttu, jossa puhuttiin tutkimuksista, koska niistä on kirjoitettu tosi vähän. Mut tässäkin jutussa ei mennä siihen mitä on sukupuoli tai cissukupuolisuus.”

4.3 Transsukupuolinen kilpaurheilija mediassa

Vera Räsänen on 47-vuotias autokauppias ja kuulantyyöntäjä. Räsänen sai heinäkuussa 2014 ehdollisen kilpailuoikeuden Suomen Urheiluliiton (SUL) alaisiin naisten sarjoihin. Joulukuussa 2014 Räsäselä myönnettiin pysyvä oikeus naisten sarjoihin, ja hänen juridinen sukupuolensa vahvistettiin naiseksi tammikuussa 2015.

Kyseessä oli ensimmäinen kerta kun SUL teki päätöksen sukupuolensa korjanneen urheilijan kilpailuoikeudesta (Yle Urheilu 2014). Räsäsen kilpailuoikeushakemusta käsiteltiin kuukausia ja aihe nousi otsikoihin useissa medioissa. Haastatteluissa Räsänen totesi haluavansa edistää yhdenvertaisuutta ja tulevien urheilijasukupolvien parasta. Hän on ensimmäinen transsukupuolinen kilpaurheilija Suomessa, joka on näyttävästi esillä mediassa.

”Sitä mä ihmettelen, et miks mä oon se ensimmäinen. Mut toivottavasti en oo viimeinen.”

Räsäsen kilpailuoikeuden yhteydessä keskusteltiin paljon hänen taustastaan, jonka spekulointiin tuovan hänelle liiallisen etulyöntiaseman kilpailuun naisten sarjassa. Esimerkiksi Helsingin Sanomissa julkaistiin 10.7.2014 Lauri Malkavaaran kolumni *Naiskuulantyyöntäjä, jolla on miehen voimat*. Malkavaara kirjoittaa seuraavasti:

”Vera Räsäselä pitäisi yhteiskunnan näkökulmasta olla kaikki naisen oikeudet, mutta urheilun näkökulmasta on tietenkin pätkähullua, että hän saa kilpailla naisten sarjassa. Vaikka hän on nainen, hänellä on miehen voimat.” (Malkavaara, 2014)

Räsänen yllättyi kolumnista ja pitää sen sisältöä harhaanjohtavana. Päätöstään lähteä kilpailemaan Räsänen punnitsi yli puoli vuotta, sillä hän pohti itsekin, voiko kilpailu olla epäreilua hänen taustansa takia. Räsänen kuitenkin muistuttaa, että Suomen parhaat kuulantöntäjänaiset ovat paljon häntä parempia. Hän on omassa kilpailuluokassaan ”keskikastia”, vaikka harjoittelee huippua silmällä pitäen.

Räsänen ei kutsu itseään transnaiseksi vaan naiseksi. Hän myöntää, ettei tunne kovin hyvin sukupuolivähemmistöjä koskevia termejä.

”Mua ne [termit] ei niin paljon kiinnosta, et haluisin kaikkea opiskella. En kuitenkaan oo saanut palautetta et olisin käyttänyt väärä termejä. Tarkotus ei oo loukata, mut se on sitte mun tietämättömyyttä jos oon sanonut jotain väärin.”

Räsänen siis tiedostaa, että termien ympärillä käydään keskustelua ja hänen julkisuudessa käyttämänsä kieli linkittyy laajempaan kontekstiin. Toisaalta hän on sanoittanut ennen kaikkea omaa kokemustaan ja painottaa, ettei voi puhua kenenkään muun puolesta.

Räsänen ei seuraa mielestään mediaa kovin aktiivisesti, mutta pyrkii katsomaan televisiosta uutislähetysten vähintään kerran päivässä. Hän ei kiinnitä erityistä huomiota transnaisiin artikkeleihin eikä muista törmänneensä uutisiin translain epäkohdista.

Räsänen kuvailee itseään puheliaksi ja avoimeksi henkilöksi. Hänelle transsukupuolisuu-desta puhuminen on tärkeää myös sen takia, että hän piilotteli identiteettiään pitkään.

”Mun on aina ollut tosi helppo puhua toimittajille. Miks mä salaisin mitään? Nyt kun saa olla mitä on, niin se on tosi vapauttavaa ja voimaannuttavaa. Ei mun tarte kenellekään salailla.”

Räsäselle haastatteluiden antaminen ja lehtijutut ovat olleet yksi identiteettityön väline. Media voi tarjota haastateltavalle paitsi rakennusaineita identiteetin rakennukseen, myös väylän, jonka kautta voi hakea tunnustusta omalle identiteetilleen (Koivisto 2007, 13). Tehdyt haastattelut ovat vahvistaneet Räsäsen itsetuntoa ja myös opettaneet sanoittamaan omia kokemuksia. Lehtijutut eivät välttämättä ole helpottaneet elämää pienellä paikakunnalla, mutta Räsäselle ne ovat olleet tärkeitä. Ennen julkisuutta hän eli hyvin syrjässä, joten haastatteluilla on ollut myös sosiaalinen ulottuvuus.

”Enhän mä uskaltanut aikasemmin tehdä yhtään mitään. (--) Kyl mä sanon, et nää [haastattelut] on jollain tavalla mun elämän kohokohtia täl hetkellä. Eikä ne loputtomiin kestä. Se on nyt tää vaihe.”

Yhteistyö toimittajien kanssa on sujunut Räsäsen mukaan ongelmitta. Yhteydenotot ja haastattelupyynnöt ovat aina tulleet suoraan toimittajilta. Ensimmäisten juttujen yhteydessä Räsänen ei omien sanojensa mukaan tajunnut pyytää juttuja luettavaksi etukäteen. Nyt hän pyytää joka kerta mahdollisuutta tekstin näkemiseen ennen julkaisua. Hänen mielestään jutuissa ei ole ollut varsinaisia virheitä, mutta joitakin korjattavia ja tähdennettäviä kohtia yleensä löytyy.

Räsänen on myös seurannut keskustelua, jota hänen kilpailuoikeudestaan on käyty. Kommentointi on saattanut olla välillä hyvinkin värikästä. Esimerkiksi Iltalehdessä julkaistiin kilpailuoikeuteen liittyen useampi juttu vuonna 2014, ja Räsänen kävi lukemassa niiden kommenttiosioita.

”Se on vaan kato sellasta viihdettä kun tulee kisoista, et mitähän siellä taas lukee. Mä nauroin sit maha kippurassa niille jutuille. Kunnes siellä oli joku kommentti et ”saunan taa” ja olin et hetkinen. Mä soitinkin sitten Iltalehteen ja kysyin miten näihin pitäis reagoida.”

Iltalehti poisti keskustelusta asiattomat kommentit. Vastaavaa palautetta Räsänen ei ole saanut minkään muun jutun yhteydessä. Hän on saanut enimmäkseen myönteistä palautetta julkisuudesta, mutta urheilupiireissä suhtautuminen on ollut nihkeämpää.

”Sukupuolen korjaaminen täs yhteiskunnassa on paljon hyväksytympää. Se et mä myyn autoja täs näin niin se on sallitumpaa. Mut ku meet kilpailemaan niin vaikeeta on.”

4.3.1 Väärinkäsityksiä ja onnistumisia

Heinäkuussa 2014 Räsänen antoi pidemmän haastattelun Helsingin Sanomille ja artikkeli julkaistiin verkossa otsikolla *Sukupuolensa korjannut kuulantyoöntäjä: ”Ainakin parempi keino kuin doping”*. Haastattelutilanne oli miellyttävä ja Räsänen on juttuun kokonaisuutena tyytyväinen. Samalla juttuprosessi kuitenkin opetti Räsäselle, että otsikot voivat yllättää. Häntä ärsyttää, että otsikkoon nostettiin irrallinen ja humoristinen heitto. Ilmaisulla ”parempi keino kuin doping” Räsänen viittasi siihen, että sukupuolen korjaaminen on laillista, eikä hän ole toiminut vastoin SUL:n sääntöjä. Toimittajan kanssa oli siis keskusteltu spekulatiosta, joka liittyi Räsäsen mahdolliseen etulyöntiasemaan suhteessa muihin kilpailijoihin.

”Se otsikko johtaa harhaan myös siinä, et en mä millään muotoa ole ylivoimainen muihin verrattuna. Ja mä en kyllä usko et kukaan korjaa [sukupuolta] sen [kilpailuedun] takia. Ihan väärää mielikuvia tosta syntyy.”

Kaikista juttuprosesseista onnistunein on Räsänen mielestä Me Naisten laaja henkilökuva marraskuulta 2014. Jutun yhteydessä kuvattiin myös video verkkosivuille ja Räsänen pääsi sekä stylistin että meikkaajan käsittelyyn. Jutussa keskityttiin Räsänen kokemuksiin naiseudesta ja urheilu oli tällä kertaa sivuosassa. Räsänen kertoo nauttineensa juttuprosessista valtavasti ja palaavansa lehden pariin säännöllisesti, sillä jutusta kuvineen tulee hänelle aina hyvä olo.

Haastatteluihin Räsänen kertoo suostuvansa jatkossakin lähes varauksetta.

”Kyl mä oon aatellut et teen kaikki haastattelut mitä pyydetään. Koska mä tykkään siitä. Seiskaan en kyllä lähtis ihan heti.”

4.4 Työskentelyä transnäkyvyyden puolesta

Mio Kivelä on 25-vuotias erityisnuorisotyönohjaaja, joka on aktiivisesti mukana esimerkiksi Setan Transtukupisteen toiminnassa. Kivelälle myönnettiin vuonna 2015 Setan nuorisotoimikunnan jakaman Vuoden sateenkaarinuori -palkinto. Palkinto jaetaan henkilölle, joka on ansioituneesti tehnyt töitä sateenkaarinuorten parissa, ajanut heidän oikeuksiaan ja edistänyt sateenkaarinuorten hyvinvointia, sekä toiminut myönteisenä esimerkkinä omassa yhteisössään ja sen ulkopuolella (Bäckgren, 2015). Palkinnon myötä Kivelä sai useita yhteydenottoja ja haastattelupyynnöitä.

Kivelä seuraa erityisesti sateenkaarteemaisia sekä kirkkoon ja kristinuskoon liittyviä uutisia. Hän seuraa paljon myös kansainvälistä mediaa. Suurimman osan uutisista hän löytää sosiaalisen median kautta. Kivelän mediakriittisyys on kasvanut sitä mukaa, kun hän on itse ollut haastateltavana.

”Mitä enemmän on joko ollu mukana luomassa mediaa tai päässy olemaan tilaisuuksis tai tapahtumis, joissa on eka mukana läsnäolijana ja sitte näkee mediasta mitä puhutaan, niin ymmärtää aina vaan paremmin ja paremmin et miks pitää olla mediakriittinen. Että asioita voidaan tuoda ilmi ja esille niin monilla eri tavoilla.”

Kivelä ei ole tutustunut Journalistin ohjeisiin ja myöntää, että haastateltavan oikeudet ovat hänelle osittain epäselvät. Juttuprosessien myötä hän kuitenkin hahmottaa nykyään paremmin toimittajan valtaa ja omaa asemaansa haastateltavana. Kivelä esimerkiksi oletti aikaisemmin, että haastateltavalla on aina oikeus nähdä koko teksti etukäteen.

”Nyt on jälkikäteen ymmärtäny, et periaatteessa jos mä oon sanonu jotain niin sillä toimittajalla on valta tehdä se ikään kuin ilmapiiri niiden sanomisten ympärille.”

Kivelä on saanut välillä lukea koko tekstin ennen julkaisua ja välillä vain suorat sitaatit. Hän kertoo ymmärtävänsä, että on useita tilanteita, joissa toimittajan täytyy pitää kiinni oikeuksistaan tekstiin. Toisaalta hänestä on hieman epäilyttävää, jos toimittaja haluaa piilotella tekstikokonaisuutta, kun kyseessä ovat vähemmistöt tai esimerkiksi transteema. Koko tekstin näkeminen etukäteen herättää luottamusta siihen, että aihetta on käsitelty asiallisesti.

Kysyttäessä transsukupuolisuuden näkyvyydestä yleisesti suomalaisessa mediassa, Kivelä nostaa esille henkilöjutut.

”Ne on tosi vahvasti henkilöityviä. Mikä toisaalta ei mun mielestä oo huono asia, koska ihmisten on vaikeampi suhtautua negatiivisesti yksittäiseen henkilöön. Tai siis ihmiseen jolla on tarina ja jolla on kasvot, niin on vaikeempi ajatella että se on ”paha” kun taas jos joku asia kuvataan enemmän ilmiönä.”

Kivelän mielestä henkilökuvat ovat kuitenkin usein hyvin samankaltaisia ja hän kaipasi niiden rinnalle myös yleisempää tasoa ja ennen kaikkea keskustelua poliittisesta tilanteesta. Translakia käsitellään usein henkilöistä irrallisena, joten ihmisten voi olla hankala samais-tua sen ongelmakohtiin, Kivelä pohtii.

Henkilökuvien ongelmaksi Kivelä nostaa yksinkertaistamisen. Transsukupuolisen henkilökuvan rakennus aloitetaan usein lapsuudesta ja se päätetään korjausprosessiin. Kivelä uskoo, että toimittajan on helpompi matkia jo tehtyjä juttuja, jos aihepiiri ei ole toimittajalle ennestään tuttu.

”Me ollaan joko selviytymistarina tai sitte lakipykälä.”

Kivelä on pohtinut paljon omaa esillä oloaan ja motiivejaan haastatteluille. Hänelle tärkeintä on työskennellä ihmisoikeuksien ja monipuolisen transnäkyvyyden puolesta. Kivelä kertoo oivaltaneensa, että mediassa oman persoonan käyttö yksinkertaisesti toimii.

”Haluun mennä asia edellä, mutta nykymediassa sinne tietysti mennään kasvot edellä. Mä haluan tuoda sitä semmosta tavallisuutta mut sitte myös sitä kirkon näkökulmaa. Mä haluan näyttää muille et okei voi olla kristitty ja transsukupuolinen.”

Kivelä kertoo, että hänelle julkisuudella on ollut myös niin sanottu työllistävä vaikutus. Häntä on usein pyydetty luennoimaan transaiheesta se jälkeen, kun hän on ollut esillä haastateltavana. Kivelä myös kokee, että hänen on tärkeää olla esillä, sillä kaikki eivät sitä halua tai jaksa tehdä. Monelle ajatus jatkuvasta ”kaapista ulos tulemisesta” voi olla hyvin ahdistava.

”Kyl mä vähän väliä mietin, et miks mä oikeesti teen tän. Et mä en yksinkertaisesti enää ikinä voi tutustua ihmiseen niin, että se ei alta aikayksikön [googlaamalla] sais tietää, että mä oon trans.”

Kivelä mielestä toimittajat pärjäävät sukupuolivähemmistöihin liittyvän termistön kanssa hiljalleen paremmin. Toimittajien pitäisi osata myös seurata termikeskustelua, mikä taas voi olla hyvin haasteellista. Lisäksi transseksuaalisuus vanhana lääketieteellisenä terminä on edelleen mukana sekoittamassa pakkaa.

”Mä haluan uskoa, että kukaan ei tahallaan halua pahaa ja termistö on vaikea asia. Nekin ihmiset, jotka on hyvin perillä asioista, on välillä hyvin pihalla asioista. Monissa asioissa termistö elää ja muuttuu koko ajan. Oon itse saanut olla mukana jutuissa, joissa termistön suhteen ei ole sattunut mitään emämokauksia.”

Kivelä käyttää itsestään tavallisesti toimittajille termiä transmies. Haastattelukokemuksien myötä Kivelälle on alkanut hahmottua oma mediastrategia, jossa hän pitää kiinni omista rajoistaan ja myös ihmisoikeudellisista näkökulmista transsukupuolisuuteen. Kivelä myöntää yllättyneensä muutaman kerran kuinka perusasioista toimittajien kanssa lähdetään haastatteluissa liikkeelle. Toisaalta se, että samat kysymykset tulevat uudestaan ja uudestaan, opettaa myös Kivelää hahmottamaan paremmin oleellisia asioita ja tiivistämään vastauksia.

”Mut toisaalta mulle tulee semmonen pelko siitä, et kai toimittaja tietää mun kertoneen tän jo tosi monta kertaa. Mut sitte pitää muistaa, et jokaisen median kohdeyleisö on eri. Se kohdeyleisö voi edelleen olla yhtä tietämätön termeistä eli voi olla tarpeellista avata ihan perusasioita.”

Samalla Kivelä kokee, että hänen on itse osattava lukea tilannetta ja toimittajaa. Jos toimittaja vaikuttaa epävarmalta termien ja aihealueen suhteen, niin Kivelä haluaa huolehtia, että peruspalaset ovat kunnossa.

”Ehkä semmonen turhautuminen et pakko pysyy aina semmoses hyvin pintapuolinessa. Koskaan ei päästä sukeltaa siihen syvään ja semmost syväluotaavaa pohdintaa sukupuolesta. Tai just semmosest niinku identiteetin rakentumisesta.”

Transteemoja käsittelevät artikkelit keräävät herkästi palautetta toimituksiin. Kivelä myöntää miettivänsä välillä toimittajia ja palauteryöppyjä. Vaikka kyseessä olisi muuten asiallinen ja monipuolinen juttu, saatetaan se teilata termivirheiden vuoksi.

”Jos toimittaja tekee positiivisen jutun, niin lähtökohtaisesti sillä on varmaan positiivinen suhtautuminen asiaan. Jos se käyttää vääriä termejä, niin sillä ei oo ehkä tarpeeks tietoo. Jos se haukutaan niiden virheiden takia alimpaan helvettiin, niin kuka olettaa et se olis enää seuraaval viikol et hei mä haluan tehdä uuden jutun. Ja et nyt mä teen tän paremmin ja et vitsi nää ihmiset on kyl ihania, näitten oikeuksien puolesta mä haluan taistella.”

Kivelän mielestä toimittajien kannattaisi kuitenkin muistaa, että aggressiiviselle palautteelle voi olla painava syy. Väärät termit voivat olla loukkaavia ja niiden korjaaminen turhauttavaa.

4.4.1 Henkilökuva Valomerkkiin

Kivelästä julkaistiin henkilökuva Valomerkki-verkkojulkaisussa pian Vuoden sateenkaarinuori -palkinnon jälkeen kesäkuussa 2015. Valomerkki oli Helsingin, Espoon ja Vantaan seurakuntien yhteinen verkkolehti, joka on nykyään yhdistetty Kirkko ja kaupunki -julkaisuun. Henkilökuvassa keskityttiin transsukupuolisuuden lisäksi erityisesti Kivelän ammatin erityisnuorisotyönohjaajana. Jutun tekoprosessi oli hyvin erilainen kuin aikaisemmat, joissa Kivelä oli ollut mukana. Se on myös Kivelän suosikki hänestä tehdyistä jutuista.

”Mä tykkään siitä jutusta erityisesti sen takia, että se ei oo pelkästään sitä trans trans. Vaan siinä oikeesti käsitellään myös sitä erkkä [erityisnuorisotyö] -puolta.”

Jutun kirjoittaja Julia Rautanen ei ole ammatiltaan toimittaja, vaan Kivelän tapaan erityisnuorisotyönohjaaja. Juttuprosessi oli yhteinen ja tekstiä hiottiin pitkään ja huolellisesti.

”Varmasti kellään joka työkseen tekee toimittajan hommia niin oo resursseja ja aikaa tehdä noin.”

Kivelä ja Rautanen tunsivat toisensa entuudestaan, minkä takia haastattelutilanne oli luonteva ja keskustelunomainen. Rautanen oli aihealueen suhteen avoimena, vaikka se oli hänelle hyvin vieras. Kivelästä tuntui, että hänellä on lupa kertoa ja avata termejä ilman, että hän vähättelee Rautasen kokemusta ja tietoa. Lisäksi hän pystyi luottamaan siihen, että mahdolliset väärinymmärrykset voi korjata. Samankaltaista avoimuutta ja suoruutta Kivelä myöntää kaipaisi enemmän toimittajilta.

”Jos se ammattitoimittaja ei tiedä, niin mä haluan, et se sanoo sen. Mua ei haittaa kouluttaa. Mua haittaa se, jos se sanoo, et se tietää ja sitte siel lukee jotain transseksuaali ja jotain muuta.”

Kivelä sai lukea tekstin useamman kerran ja kommentoida sitä. Hän siis osallistui tekstin editointiin ja pystyi luottamaan siihen, että hänen kommenttejaan kunnioitetaan. Kyseessä oli hyvin keskusteleva juttuprosessi, johon ammattitoimittajalla on harvoin aikaa. Alun perin Rautanen suunnitteli juttua Ruutiin, kristilliseen naistenlehteen, mutta toimituksen mielestä juttu ei kuitenkaan sopinut lehden lukijakunnalle. Juttuprosessista tekee erityisen myös se, että Kivelä itse myi jutun Valomerkillle. Hän oli juuri saanut tiedon Vuoden sateenkaarinuori -palkinnosta ja oli itse yhteydessä Valomerkin toimitukseen.

Kivelä myöntää, että valmiin jutun näkeminen jännittää aina, vaikka sitä olisi pureskellut etukäteen kuinka hyvin tahansa. Hän on Valomerkin artikkeliin erittäin tyytyväinen, vaikka termejä ja korjausprosessia voisi hänen mielestään käsitellä vielä monipuolisemmin.

”Pienet hienosäädöt niitten termien ympärillä ja sanakäänteet on sitte taas niitä, jotka voi loukata yhteisön sisäl olevii ihmisiä. Niitä ei vois koskaan säätää liikaa. (--)
Aina kun kuvataan prosessia tai siihen liittyviä asioita, niin niihin ei kyl oo koskaan tyytyväinen.”

4.4.2 Haastattelu Ylex:lle

Kivelälle soitettiin Vuoden sateenkaarinuori -palkinnon julkistamisen jälkeisellä viikolla Ylex:n toimituksesta ja pyydettiin puhelinhaastattelua. Kivelä luuli alkuun, että tarkoitus oli tehdä haastattelu radiotaajuuksille, mutta kyseessä oli verkkoartikkeli, joka julkaistiin ke- säkuussa 2015. Haastattelu oli ensimmäinen, jonka Kivelä antoi puhelimitse, ja hän oli tilanteesta hämillään. Kivelä ei muista toimittajan maininneen, minne haastattelu tulee. Journalistin ohjeiden kohdan 17 mukaan haastateltavalla on oikeus saada ennakolta tietää, millaisessa asiayhteydessä hänen lausumaansa käytetään. Hänelle on myös kerrottava, jos haastattelua voidaan käyttää useissa eri välineissä. (JSN 2014). Kivelä kuitenkin huomauttaa, että informaatio saattoi mennä häneltä itseltään ohi hämmennyksen vuoksi.

Haastattelu kesti alle puoli tuntia ja Kivelälle tuli puhelun aikana olo, ettei toimittaja täysin hallitse aihepiiriä. Kivelä kertoo selittäneensä asioita erittäin huolellisesti. Puhelun aikana aihepiiristä keskusteltiin melko laajasti, joten Kivelä ei osannut hahmottaa haastattelulle erityistä näkökulmaa. Haastattelun aikana ei puhuttu siitä, että Kivelä lukisi tekstin etukäteen, eikä Kivelä myöskään osannut sitä kysyä, sillä hän luuli vielä siinä vaiheessa jutun tulevan radioon.

Kivelä itse törmäsi juttuun vahingossa seuraavana päivänä, kun hän googlasi toista artikkelia itsestään ja löysi Ylex:n jutun. Myöhemmin myös toimittaja laittoi linkin valmiiseen juttuun. Eniten Kivelää harmitti, että juttuun oli nostettu keskiöön sukupuolineutraalit vessat – otsikkoa myöten. Kivelä puhui haastattelun aikana sukupuolineutraaleista wc-tiloista, mutta hänestä se oli vain sivujuonne keskustelussa. Vessojen nostaminen jutun näkökulmaksi tuntui Kivelästä hänen viestinsä yksinkertaistamiselta.

”Pääsin oppimaan yhden ehkä semmosista perusasioista, joita täällä haastateltavien puolella joutuu oppimaan. Eli jutellaan tosi monista asioista ja sit ne pystyy vaan valitsee sen yhen, mikä niitten mielestä on se kiva. Ja kuinka se, että mä juttelen sen kanssa tosi monista asioista, mielestäni tosi isoista asioista, ja sit yhtäkkii se otsikko on muotoiltu noin. Ja musta tuntuu, että sille mun yhelle sanomiselle niistä monista tulee paljon isompi merkitys.”

Juttuprosessi opetti Kivelää huolehtimaan, että hän aina tietää haastattelun julkaisukanavan ja aikataulun. Lisäksi hän alkoi Ylex:n jutun jälkeen aina kysymään toimittajilta, onko hänen mahdollista saada lukea juttu ennen julkaisua. Kivelän mielestä Ylex:n artikkeli ei ole varsinaisesti huono, mutta hän olisi halunnut varautua siihen etukäteen. Kivelä sanoo ymmärtävänsä nykyään paremmin toimittajien motiiveja ja toisaalta myös sen, kuinka medioilla voi olla erilaisia tavoitteita.

”Tyhmä ei pidä olla. Kyllä ne kaiken ottaa, minkä sä annat. Mun täytyy pitää pallo itselläni. Mä en voi ajatella niin, että mä voin nyt vaan aivan avoimesti jutella täs näin.”

Haastateltavana oleminen on myös kovettanut nahkaa ja Kivelästä enää ei tunnu yhtä auki revityltä, kun hän näkee jutun itsestään. Vaikka hän osaa nykyään varautua haastatteluihin paremmin, niin koskaan ei voi täysin tietää miltä lopullinen juttu näyttää.

”Joka kerta mä ajattelen, et hei nyt mä hahmotan mitä tää [haastateltavana oleminen] on. Ja sit mä oon et okei en mä hahmotakaan.”

4.5 Yhteenveto

Tämän opinnäytetyön tutkimushaastateltavat olivat kaikki antaneet useampia haastatteluja medialle. Aineisto koostuu vain kolmesta yksilöhaastattelusta, joten sen pohjalta ei voi tehdä laajaa analyysia transsukupuolisten mediakokemuksista. Tuloksia tarkasteltaessa on otettava huomioon myös se, että toimittajia ei ole haastateltu juttuprosessien kulusta. Toimittajien motiivien tai valintojen pohdinta on siis spekulatiivista ja pohjautuu haastateltavan kokemuksiin. Lisäksi on otettava huomioon juttuprosesseista kulunut aika eli asioiden etenemistä kuvaillaan sillä tavalla, kun haastateltavat sen muistavat.

Tutkimushaastateltavat olivat päätyneet eri tavalla median haastateltaviksi. Juudas Kannisto oli ottanut itse yhteyttä toimittajaan törmättyään haastattelupyyntöön sosiaalisessa mediassa. Kannistolle ja Mio Kivelälle myös järjestöt olivat välittäneet haastattelupyyntöjä. Vera Räsäseen olivat toimittajat aina olleet suoraan yhteydessä.

Jokainen haastateltava kuvaili, että ymmärrys juttuprosessien rakenteesta ja median toimintatavoista oli selkeytynyt haastattelukokemusten myötä. Kaikki heistä kuvasivat ”nahkansa kovettuneen”. Kannisto ja Kivelä kuvailivat myös muuttuneensa varovaisemmiksi toimittajien kanssa.

Kukaan tutkimushaastateltavista ei ollut erityisesti tutustunut Journalistin ohjeisiin. Heillä kaikilla oli kuitenkin jonkinlainen yleiskäsitys siitä, että on olemassa toimittajan ja tiedotusvälineiden työtä ohjaavia säännöksiä. Tämä viittaa siihen, että JSN:n toiminta on suomalaisessa yhteiskunnassa varsin näkyvää ja tunnettua. Vaikka JSN:ää itsesääntelyelimenä ei osattaisi nimetä, niin eettisen valvonnan olemassaolosta kuitenkin tiedetään.

Haastateltavien yhteistyö toimittajien kanssa oli sujunut pääosin ongelmitta. Tyypillistä oli, että juttuprosessin ongelmakohdat korostuivat vasta julkaisun jälkeen. Erityisesti otsikointi herätti keskustelua, sillä haastateltava saa harvoin mahdollisuuden tutustua otsikkoon tai ingressiin etukäteen. Haastateltavat kuvasivat otsikoita esimerkiksi yksinkertaistaviksi, harhaanjohtaviksi ja ”raflaaviksi”. Haastateltavat kertoivat kuitenkin oppineensa juttuprosessien myötä enemmän toimitusten rakenteesta – jutun otsikon tekijä voi usein olla eri kuin jutun kirjoittaja.

4.5.1 Julkisuus osana identiteettityötä

Vera Räsänen oli ainoa, joka myönsi erityisesti nauttivansa haastatteluista. Hänelle julkisuus ja medianäkyvyys olivat selvästi itsetuntoa vahvistavia tekijöitä ja hän korosti haastattelutilanteiden myönteisiä puolia.

Juudas Kannisto ja Mio Kivelä eivät kuvailleet juttuprosesseja samalla tavalla henkilökohtaisesti merkittäviksi. Kannistolle ja Kivelälle haastatteluihin osallistuminen oli selkeämmin ihmisoikeustyötä ja aktivismia. Medianäkyvyys voi kuitenkin olla yksi oleellinen osatekijä aktivismissa ja sitä kautta vahvistaa identiteettiä. Kannisto ja Kivelä myös korostivat, että ovat mielellään haastateltavina, koska se on heille entuudestaan tuttua. He myös ilmaisivat huolensa kokemattoman haastateltavan puolesta, jota haastatellaan mediaan sukupuolen moninaisuuteen liittyen.

Kaikki tutkimushaastateltavat nostivat yhdeksi motiiviksi haastattelujen antamiselle muiden auttamisen. Omalla näkyvyydellä ja panoksella haluttiin tukea ja rohkaista vertaisia. Sekä Kannisto ja Kivelä kuvailivat haastatteluihin osallistumista eräänlaiseksi velvollisuudeksi, sillä heillä on valmiudet ja mahdollisuudet olla haastateltavana. He myös arvioivat omaa esilläoloaan mediassa kriittisemmin kuin Räsänen. Kivelä pohti esimerkiksi kokemusten sanoittamisen ongelmallisuutta. Hän korosti, ettei halua omalla tarinallaan yksinkertaistaa tai häivyttää muiden kokemuksia.

4.5.2 Stereotyyppin toisintaa

Sekä Kannisto että Kivelä kritisoivat sitä, että mediassa transsukupuolisuutta käsitellään usein suppeasti ja korjausprosessin kulku käydään läpi nopeasti ja kaavamaisesti. Räsänen ei osannut kommentoida asiaa, sillä ei ole erityisesti seurannut transsukupuolisuuden näkyvyyttä mediassa, toisin kuin Kannisto ja Kivelä.

Yksi osatekijä kaavamaisuuteen voi löytyä siitä, että transsukupuolisuutta käsiteltävissä jutuissa toistuvat usein samat haastateltavat, joiden tarina on jo kerrottu. Lisäksi toimittajat saattavat rakentaa haastattelukysymyksiään jo julkaistuihin juttuihin nojautuen. Marja-Sisko Aalto kertoi kyllästyneensä, että häneltä kysyttiin haastatteluissa usein samoja asioita, joiden pohjalta sama juttu kirjoitettiin ikään kuin uudestaan ja uudestaan.

Mediassa ei enää kovin usein puhuta virheellisesti *sukupuolen vaihtamisesta*, mutta sen tilalle on tullut puhe *sukupuolenkorjausleikkauksesta*. Terminä *sukupuolenkorjausleikkaus* on osittain virheellinen, sillä ei ole olemassa yksittäistä leikkausta, johon korjausprosessi keskittyy. Sukupuolenkorjaushoitoihin kuuluvat usein hormonihoito ja kirurgia, mutta hoitojen rakenne on aina yksilöllinen. Osa transsukupuolisista ei läpikäy mitään leikkauksia, joten prosessin tyypistäminen kirurgiseksi operaatioksi on harhaanjohtavaa.

Sukupuolenkorjausleikkauksella viitataan mediassa yleensä genitaalikirurgiaan ja tämä voi olla ongelmallista muun muassa siksi, että silloin sukupuoli palautetaan tietyn tyyppisiin genitaaleihin. Kaikilta tutkimushaastateltavilta ja myös Marja-Sisko Aallolta oli kysytty haastatteluissa toisinaan leikkauksista. Kukaan heistä ei ollut nostanut leikkauksia itse esille ja niistä puhuminen oli tuntunut epämiellyttävältä. Yksi tutkimushaastateltava kertoi, että oli kerran ohjannut toimittajan leikkauksikysymyksen yleisemmälle tasolle korjaushoidoista, mutta toimittaja oli palannut kysymään henkilön omasta leikkaushistoriasta.

”En ymmärrä sitä pakkomieltä niihin leikkauksiin.” (Marja-Sisko Aalto, 25.2.2015)

4.5.3 Ohjeita sukupuolivähemmistöön kuuluvalla haastateltavalle

Kysyin myös tutkimushaastateltavilta miten he neuvoisivat sukupuolivähemmistöön kuuluvaa henkilöä, jota pyydetään haastateltavaksi. Kaikki kolme painottivat, että tekstiä kannattaa pyytää myöhemmin tarkistettavaksi jo siinä vaiheessa, kun suostuu haastateltavaksi. Julkaisukanava ja aikataulu kannattaa varmistaa. Kaikki myös suosittelivat pohtimaan, onko varmasti valmis puhumaan aiheesta julkisesti.

Mio Kivelä suositteli miettimään valmiiksi ennen haastattelua oman yksityisyytensä rajoja, jotta niitä ei tarvitse hahmotella haastattelun aikana. Kivelä huomautti, että toimittajat saattavat olla hyvin mukavia ja haastattelutilanne luonteva. Kivelä suositteli olemaan rohkeasti yhteydessä toimittajaan, jos haastattelun jälkeen jää olo, että tuli sanottua ”liikaa”.

5 Pohdintaa

Transsukupuolisten henkilökuvat mediassa ovat usein lapsuudesta alkavia narratiiveja, joissa henkilön kamppailu sukupuoliroolien ja odotusten keskellä kääntyy lopulta voitoksi ja korjaushoitoihin. Kokemus voi olla hyvin tyypillinen monelle henkilölle, mutta sen toistaminen myös vahvistaa stereotypiaa transsukupuolisuudesta. Toistamalla mediassa ilmaisuja, kuten *syntynyt väärään kehoon* luodaan käsitystä siitä, että kyseessä on kokemus, jonka kaikki transsukupuoliset jakavat. Ihmiset kuitenkin tiedostavat sukupuoli-identiteettinsä eri-ikäisinä ja myös korjaushoitojen tarve on yksilöllinen. Kertomus, jossa henkilön korjausprosessin kuvataan olevan niin sanotusti ”valmis” vasta hormonikorvaushoidon ja leikkausten jälkeen tyypistää transsukupuolisuuden moninaisuutta.

Kaavamaisuuden välttäminen ei ole helppo tehtävä varsinkaan silloin, jos sukupuolen moninaisuus on toimittajalle uusi aihepiiri. Viime aikoina sukupuolivähemmistöjen käsittelyn suomalaisessa mediassa voi kuitenkin katsoa monipuolistuneen. Esimerkiksi muunsukupuolisista ja ei-binääreistä henkilöistä on julkaistu haastatteluja, joissa näkökulma on myös yhteiskunnan sukupuolirooleissa ja odotuksissa.

Ryhdyin työstämään opinnäytetyötä keväällä 2015. Opintojeni ajankohtaan nähden aloitin työn tekemisen etukenossa ja tarkoitukseni oli edetä työn kanssa rauhallisesti muiden kurssien ohessa. Suunnitelmat kuitenkin muuttuivat ja työ jäi telakalle yli vuodeksi, sillä sain harjoittelupaikan vuoden 2015 lopussa, mitä seurasi vakituinen työpaikka. Vuoden 2016 syksyllä yritin käynnistää työskentelyä uudestaan, mutta tuloksetta. Keväällä 2017 tartuin vihdoinkin keskeneräiseen työhön aikataulusuunnitelman kanssa.

Aikataulujen venyminen harmittaa, mutta samalla päätökseni priorisoida työntekoa oli oikea, sillä otin vuoden 2016 aikana merkittäviä askeleita toimittajan urallani. Nykytietämyksen valossa olisin kuitenkin tehnyt työn määrätietoisemmin valmiiksi jo vuoden 2015 syksyn aikana. Nopeuttaakseni työskentelyä laskin myös omia tavoitteitani opinnäytetyön arvosanan suhteen.

Aikatauluongelmista huolimatta opinnäytetyön suunnitteluvaihe ja aineiston kerääminen olivat mielestäni onnistuneita vaiheita. Tutkimushaastattelut opettivat paljon niin taustoituksesta kuin haastattelusta työvälinaena ylipäänsä. Koko prosessi sai minut pohtimaan monipuolisemmin omia motiivejani toimittajana ja myös työskentelyäni yhteistyössä haastateltavien kanssa. Osaan prosessin myötä paremmin perustella itselleni haastateltavien erilaisia asemia ja rooleja. Mielestäni onnistuin hyvin kuvailemaan haastateltavien koke-

muksia, mutta olisin voinut tarkastella tuloksia monipuolisemmin sekä Journalistin ohjeiden että muun tietoperustan valossa. Opinnäytetyössä ei käsitellä, kuinka median tapa käsitellä transsukupuolisuutta on muuttunut ja kehittynyt. Tämä olisi laajempi jatkotutkimuskohde, jonka voisi toteuttaa kvantitatiivisena eli määrällisenä tutkimuksena.

Kaksi opinnäytetyön tutkimushaastateltavaa harmitteli sitä, että sukupuolivähemmistöistä kirjoittaessa päästään vain harvoin pohdintaan siitä, mitä kaikkea sukupuoli ilmiönä yhteiskunnassa tarkoittaa. Yksi mielenkiintoinen tutkimuskohde olisikin kartoittaa sitä, miten eri mediatalot ovat tehneet linjauksia ja ohjeistuksia liittyen siihen, kuinka sukupuolta käsitellään journalistissa tuotoksissa. Onko toimituksissa kiinnitetty huomiota mahdollisiin eroihin miehistä ja naisista kirjoittaessa? Voisiko tätä pohtia myös sukupuolivähemmistöjen kohdalla?

Yksi jatkotutkimuskohde olisi myös kerätä sukupuolivähemmistöistä kirjoittaneiden toimittajien näkemyksiä. Journalistiset valinnat eivät synny tyhjiössä, joten olisi mielenkiintoista tutkia miten toimittajat ovat pohtineet juttujen näkökulmia ja termistöä.

Journalismin etiikan näkökulmasta toimituksissa voisi olla aiheellista pohtia, kuinka toimittaja voi omilla työtavoillaan varmistaa, että haastateltavaa kohdellaan kunnioittavasti. Mitä tulee huomioida, jos kyseessä on kokematon haastateltava? Tämän opinnäytetyön tutkimushaastateltavat olivat oppineet huolehtimaan tekstien tarkastusoikeudesta vasta jututuprosessien myötä.

Journalistin ohjeiden kohdassa 26 tähdennetään, että jokaisen ihmisarvoa on kunnioitettava. Etnistä alkuperää, kansallisuutta, sukupuolta, seksuaalista suuntautumista, vakaumusta tai näihin verrattavaa ominaisuutta ei pidä tuoda esiin asiaankuulumattomasti tai halventavasti. (JSN 2014). Toimittajan on tärkeä kunnioittaa myös ihmisen itsemäärittelyoikeutta. Jutun näkökulmasta ja painotuksista riippuen toimittaja voi myös ratkaista itseään askarruttavat tilanteet sukupuolineutraalilla kielenkäytöllä.

Suomen kielen lautakunta suosittelee sukupuolineutraalia kielenkäyttöä, sillä se edistää tasa-arvoa. Lautakunta myös katsoo, että sukupuoli on syytä tuoda esille vain silloin, kun se on olennaista käsiteltävän aiheen kannalta. (Kielikello 2007.) Sukupuolineutraali kielenkäyttö edistää myös sukupuolisensitiivisyyttä, mikä ei tarkoita sukupuolen neutralisointia, vaan huomion kiinnittämistä sukupuolen merkitykseen yhteiskunnassa (Seta 2016, 13).

Toimituksissa olisi myös aiheellista pohtia linjavetoa tilanteisiin, joissa yksityishenkilöä haastatellaan henkilökohtaisesta aiheesta. Missä määrin jutun tekeminen voi olla yhteistyötä toimittajan ja haastateltavan välillä? Journalistin ohjeiden kohta 2 korostaa, että tiedonvälityksen sisältöä koskevat ratkaisut on tehtävä journalistisin perustein, eikä päätösvaltaa ei saa missään oloissa luovuttaa toimituksen ulkopuolisille (JSN 2014). Toimittajan on siis pidettävä kiinni omista oikeuksistaan tekstiin, mutta yksityishenkilöä haastatellessa voi olla syytä pohtia tarkemmin jutun tavoitteita ja näkökulmaa. Mikä motivoi toimittajaa tekemään jutun ja kiinnostavatko häntä haastateltavan kokemukset juttuprosessista? Toimiko toimittaja asiallisesti ja journalismin etiikan mukaisesti kyseisen haastateltavan kohdalla?

Toimittajan on pyrittävä käsittelemään aiheita objektiivisella, ammattimaisella ja faktoihin perustuvalla tavalla. Haastateltavien kokemusten kuuleminen voi auttaa arvioimaan laajemmin toimittajan työtä kokonaisuutena. Haastateltavilla voi kehittyä toimittajista omia stereotyyppioita. Näiden stereotyyppioiden herättämät kysymykset voi kuitenkin olla aiheellista esittää. Onko toimittajan vaikea myöntää, jos aihepiiri on hänelle vieras? Pystyykö toimittaja tunnistamaan, milloin on syytä hankkia aiheesta lisää tietoa? Milloin edellä mainitut asiat kannattaa mainita haastateltavalle? Journalistin ohjeiden ensimmäisessä kohdassa muistutetaan, että journalisti on vastuussa ennen kaikkea lukijoilleen, kuulijoilleen ja katsojijoilleen, joilla on oikeus saada tietää, mitä yhteiskunnassa tapahtuu (JSN 2014). Toimittajan on kuitenkin syytä muistaa, että media ei ainoastaan kuvaa maailmaa, vaan myös luo sitä.

Lähteet

Aarnipuu, T. 2008. Trans – sukupuolen muunnelmia. Like. Keuruu.

Ala-Risku, P. 2014. Sukupuolensa korjannut kuulantyoöntäjä: "Ainakin parempi keino kuin doping". Helsingin Sanomat. Luettavissa: <http://www.hs.fi/elama/art-2000002746444.html>. Luettu: 2.4.2017.

Alasuutari, P. 1994. Laadullinen tutkimus. 2. uudistettu painos. Vastapaino. Tampere.

Amnesty International. 2014. Raportti: Transihmisten ihmisoikeuksia loukataan törkeästi Suomessa. Luettavissa: <https://www.amnesty.fi/raportti-transihmisten-ihmisoikeuksia-loukataan-torkeasti-suomessa/>. Luettu 1.4.2017.

Bäckgren, N. 2015. Vuoden sateenkaarinuoreksi on valittu Mio Kivelä. Helsingin Sanomat. Luettavissa: <http://www.hs.fi/kaupunki/art-2000002834721.html>. Luettu 5.3.2017.

Dyer, R. 2002. Älä katso! Seksuaalisuus ja rotu viihteen kuvastossa. Toim. Lahti, M. Osuuskunta Vastapaino. Tampere.

Finlex. Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 28.6.2002/563. Luettavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2002/20020563>. Luettu 5.3.2017.

Huovila, T. 1996. Toimittaja - vastuussa oleellisesta muutoksessa. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Joutsenniemi, K. & Kaltiala-Heino, R-K. & Kärnä, T. & Mattila, A. 2015. Transsukupuolisuuden diagnosoiminen. Duodecim. <http://www.terveysportti.fi/xmedia/duo/duo12092.pdf>. Luettu 1.4.2017.

JSN. Julkisen sanan neuvosto (JSN). Luettavissa: <http://www.jsn.fi/jsn/jsn/>. Luettu 4.3.2017.

JSN 2014. Julkisen sanan neuvosto. Journalistin ohjeet. Luettavissa: http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/. Luettu 2.5.2017.

Kielikello. 2007. Suomen kielen lautakunnan suositus sukupuolineutraalin kielenkäytön edistämiseksi. Luettavissa: <http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=1824>. Luettu 2.5.2017.

Kivelä, S. 2015. Vuoden sateenkaarinuori YleX:lle: ”Nuorisotiloihin tarvitaan sukupuoli-neutraalit vessat”. Yleisradio. Luettavissa: http://yle.fi/ylex/uutiset/vuoden_sateenkaari_nuori_ylexlle_nuorisotiloihin_tarvitaan_sukupuolineutraalit_vessat/3-8112008. Luettu: 5.3.2017.

Koivisto, V. 2007. Nyt puhuu haastateltava. Omista mielenterveysongelmista kertominen mediassa: syitä, kokemuksia ja seurauksia. Pro gradu. Luettavissa: <https://tam-pub.uta.fi/bitstream/handle/10024/78203/gradu01974.pdf?sequence=1>.

Kosonen, S. 2014. Sukupuolta korjaava joutuu kovaan testiräkkiin. Helsingin Sanomat. Luettavissa: <http://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002746330.html>. Luettu: 5.3.2017.

Kurkela, R. Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen erot. Tilastokeskus ja Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia. Luettavissa: <https://www.stat.fi/virsta/tkeruu/>. Luettu 2.5.2017.

Kuutti, H. 1994. Journalistiikan sanasto. Atena. Jyväskylä.

Laiho, M & Ruoho, I. 2005. Median merkitsemät. Ruumis ja sukupuoli kuvassa. PS-kustannus. Keuruu.

Malkavaara, L. 2014. Naiskuulantyoöntäjä, jolla on miehen voimat. Helsingin Sanomat. Pääkirjoitus. Luettavissa: <http://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000002744907.html>. Luettu: 2.4.2017.

Mettovaara, J. 2016. Tehokas tutkimushaastattelu. Blogikirjoitus. Luettavissa: <https://www.spoken.fi/blogi/tehokas-tutkimushaastattelu>. Luettu 2.5.2017.

Mäkeläinen, N. & Silfverberg A. 2017. Jokin muu, mikä. Long Play. Luettavissa: <https://longplay.fi/#jokin-muu-mika>. Luettu: 2.4.2017.

Mäntylä, J. 2008. Journalistin etiikka. Gaudeamus. Helsinki.

Nummijärvi, A. & Pimiä K. 2016. Translaki on uudistettava välittömästi! Tasa-arvovaltuutetun ja yhdenvertaisuusvaltuutetun kannanotto translakiin. Luettavissa: <https://www.tasa-arvo.fi/-/translaki-on-uudistettava-valittomast-1>. Luettu 2.4.2017.

Rautanen, J. 2015. Ja Jumala loi transmiehen. Kirkko ja kaupunki. Luettavissa: <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/ja-jumala-loi-transmieh-1>. Luettu: 5.3.2017.

Rossi, L-M. 2015. Muuttuva sukupuoli. Seksuaalisuuden, luokan ja värin politiikkaa. Gaudeamus. Tallinna.

Rossi, L-M. 2003. Heterotehdas. Gaudeamus. Helsinki.

Salo, A. 2015. Haastattelu 2.3.2015.

Seppänen, J. & Väliverronen, E. 2012. Mediatyhteiskunta. Vastapaino. Tampere.

Seta. 2016. Setan opas toimittajille – näin kirjoitat sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä. Luettavissa: https://www.dropbox.com/s/x198rqyo222godo/Setan_toimittaja-opas_2016.pdf?dl=0. Luettu: 5.3.2017.

Seta. Järjestö. Luettavissa: <http://seta.fi/jarjesto/>. Luettu 4.3.2017.

Sukupuolikuu-foorumi 2015. Vertaisfoorumi sukupuolivähemmistöille.

Suorsa, T. 2012. Puuttuva rasti – sukupuolivähemmistöt 2000-luvun uutisissa. Opinnäytetyö. Luettavissa: https://theseus.fi/bitstream/handle/10024/51683/puuttuvarasti_tii-asuorsa.pdf?sequence=1.

Transtukipiste. Muunsukupuolisuus. Luettavissa: <http://transtukipiste.fi/muunsukupuolisuus/>. Luettu: 1.4.2017.

Trasek. 2014. Ihmisoikeusjärjestöt: Suomen uudistettava translaki kiireellisesti. Luettavissa: <http://trasek.fi/2014/06/11/ihmisoikeusjarjestot-suomen-uudistettava-translaki-kiireellisesti/>. Luettu 5.3.2017.

Trasek. Suomen nykyinen translaki. Luettavissa: <http://trasek.fi/aineistot/lait/suomen-nykyinen-translaki/>. Luettu 5.3.2017.

Trasek. Sukupuolenkorjaus. Luettavissa: <http://trasek.fi/perustietoa/sukupuolenkorjaus/>.
Luettu 5.3.2017.

Tuppurainen, T. 2014. Miksi erilaisuus pelottaa? Demi 6/2014.

Valkama, M. 2012. Järjestöt: Transasioiden uutisointi surkeaa. Journalisti 8/12.

Yle Urheilu. 2015. Sukupuoltaan korjannut saa osallistua Kalevan Kisoihin. Yleisradio. Luettavissa: <http://yle.fi/urheilu/3-7347146>. Luettu: 2.4.2017